

บทที่ 4

ทัศนะของ “ผู้หญิงทำงาน” ในยุคพัฒนา

เนื้อหาในบทที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นลักษณะการก้าวออกมาประกอบอาชีพของผู้หญิงทำงานในสังคมไทย ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงตัวเองไปพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมและเศรษฐกิจในช่วงรัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นต้นมา ความเปลี่ยนแปลงในลักษณะอาชีพการงานของกลุ่มผู้หญิงดังกล่าวนั้น ดำเนินไปพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยม วิธีการดำเนินชีวิต และทัศนคติในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะต่อบทบาทและหน้าที่ทางสังคมของตัวเองด้วยเช่นกัน

ประเด็นสำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงตัวเองของผู้หญิงทำงานรุ่นใหม่เกิดขึ้นบนพื้นฐานที่ว่าสังคมไทยนั้นก็มีภาพลักษณ์ของผู้หญิงไทยในอุดมคติอยู่ด้วย บทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงที่เปลี่ยนไปในช่วงเวลาดังกล่าวนี้อยู่ภายใต้การสังเกตการณ์ของสังคมโดยรวม พร้อม ๆ กับที่ผู้หญิงรุ่นใหม่ได้เริ่มเปลี่ยนทัศนคติและวิธีการดำเนินชีวิต ก็ปรากฏทัศนคติของสังคมซึ่งออกมาแสดงความเห็นต่อความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้

เนื้อหาในบทนี้จะได้ทำการสำรวจทัศนคติของบรรดาผู้หญิงทำงาน ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านอาชีพการงาน วิธีการดำเนินชีวิต และบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงต่อครอบครัว ในยุคสมัยพัฒนา รวมถึงการศึกษาวิเคราะห์ของผู้ชายในประเด็นดังกล่าวเพื่อให้ได้ภาพเชิงเปรียบเทียบ การสำรวจและพิจารณาในประเด็นนี้จะสามารถทำให้เห็นถึงคุณลักษณะ ความเปลี่ยนแปลง และการดำรงอยู่ของผู้หญิงทำงานในสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าวได้ชัดเจนขึ้น

ข้อมูลที่ใช้ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของบทนี้แบ่งเป็น 3 ส่วน

ส่วนที่ 1. การใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ของผู้หญิง ที่เคยทำงานในช่วงเวลาดังกล่าว ที่สะท้อนได้ทั้งสภาพเหตุการณ์ และความคิดของคนที่ออกไปทำงาน แม้ว่าจะเป็นกลุ่มหนึ่งในอีกหลาย ๆ กลุ่มผู้หญิงที่ออกมาทำงานวิชาชีพต่าง ๆ กัน ตามโอกาส ที่จะเลือกทำ หรือ ด้วยความจำเป็นหรือไม่ก็ตาม แต่สิ่งที่มีร่วมกันของผู้หญิงกลุ่มนี้ คือการทำงานวิชาชีพดังกล่าวนี้เป็นอาชีพที่ต้องใช้ความชำนาญ เฉพาะด้านที่ได้รับการฝึกฝนมาแล้ว ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงานในช่วงนั้น

ส่วนที่ 2. บทความในนิตยสารร่วมสมัย ซึ่งนับได้ว่าเป็นตัวแทนของการแสดงความคิดเห็นทัศนคติต่อการทำงาน ซึ่งมีทั้งทัศนะของผู้หญิงและรวมถึงทัศนะของผู้ชายซึ่งนับว่าเป็นทัศนะที่เป็นปฏิกริยาต่อพฤติกรรมของผู้หญิงในช่วงเวลานี้

ส่วนที่ 3. นวนิยายซึ่งเลือกศึกษาจากเรื่องที่มีตัวละครที่มีผู้หญิงออกมาประกอบวิชาชีพ โดยมีท้องเรื่องอยู่ในสมัยที่ได้ทำการศึกษา นวนิยายในช่วงทศวรรษ 2500 มีบางเรื่องที่ตัวเอกฝ่าย

หญิงเป็นผู้หญิงทำงาน จึงอาศัยนวนิยายเหล่านี้เพื่อศึกษาถึงทัศนะ โดยศึกษาความคิดของตัวเอกฝ่ายหญิงที่มีต่อตัวเองและทัศนะของผู้ชายที่มีต่อตัวเอกฝ่ายหญิง

การใช้ข้อมูลจากนิยายสารและนวนิยายมาประกอบจะทำให้เข้าใจประเด็นนี้ลึกซึ้งขึ้นเพราะเป็นที่ทราบกันดีแล้วว่านวนิยายที่เขียนในระยะเวลาใดเวลาหนึ่งสามารถสะท้อนทัศนะของสังคมในยุคนั้น ๆ¹ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในที่นี้คือ นวนิยายบางเรื่องที่มีเหตุการณ์ท้องเรื่องอยู่ในยุคสมัยของการพัฒนา ได้สื่อให้เห็นถึงทั้งทัศนะ ความคาดหวังของทั้งตัวผู้หญิงเอง รวมไปถึงสายตาของคนอื่น ๆ ที่มองเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

สำหรับนิยายสารผู้วิจัยได้เลือกที่จะพิจารณา คอลัมน์ต่าง ๆ ในนิยายสารสตรีสาร ซึ่งถือให้เป็นตัวแทนของผู้หญิงที่มีความคิดความอ่านทันสมัยในยุคนั้น จากคำสัมภาษณ์ของ สุกัญญา หาญตระกูล² อดีตผู้ช่วยบรรณาธิการสตรีสาร ให้ข้อสังเกตว่าในช่วงเวลาดังกล่าว สตรีสาร เป็นนิยายสารที่มีความทันสมัย จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้สตรีสาร เป็นตัวเลือกแรก ๆ ที่ผู้หญิงทำงานเลือกที่จะอ่านด้วยเนื้อหาที่ทันสมัย มีข่าวสารเกี่ยวกับผู้หญิง ให้รู้ข่าวทันเหตุการณ์บ้านเมือง มีความเป็นวิชาการไม่เน้นงานบ้านการเรือนมากนัก มีคำแนะนำที่ดีในการวางตัว ทั้งในด้านการแต่งตัวและมารยาทในการออกไปทำงานนอกบ้าน ฉะนั้นทัศนะที่ปรากฏในคอลัมน์ต่าง ๆ ในนิยายสารฉบับดังกล่าว น่าจะสะท้อนประเด็นศึกษาของงานวิจัยเรื่องนี้ได้ในระดับหนึ่ง

1. ทัศนะของผู้หญิงเกี่ยวกับการประกอบอาชีพนอกบ้าน

การทำงานเป็นการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและความภูมิใจในตนเอง

ในช่วงเวลาที่สังคมไทยกำลังตื่นตัวกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ ในการตอบรับความรุ่งเรืองดังกล่าว ผู้คนส่วนใหญ่กระตือรือร้นในการเสริมสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว ทั้งนี้ การขยายตัวทางเศรษฐกิจนั้นมาพร้อมกับการขยายตัวทางด้านการบริโภคด้วยเช่นกัน ในการเสริมสร้างสถานะและความสะดวกสบาย ก็ก่อเกิดเป็นรายจ่ายจำนวนมากไม่น้อยในแต่ละครอบครัว ในสภาวะการณ์เช่นนี้ จะพบว่าผู้หญิงส่วนหนึ่งเริ่มตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ที่จำเป็นต้องเปลี่ยนไปของตัวเอง กล่าวคือ ต้องก้าวออกมาเป็นส่วนหนึ่งในการแสวงหารายได้เพื่อทดแทนรายจ่าย และสร้างฐานะให้แก่ครอบครัว อย่างเช่นจากการสัมภาษณ์ ภรณี โพธิศรีสุข ได้ให้ทัศนะต่อประเด็นการออกไปทำงานนอกบ้านของผู้หญิงไว้ว่า “ขึ้นอยู่กับเหตุผลส่วนตัวของแต่ละ

¹โปรดดู ตรีศิลปี บุญขจร, นวนิยายกับสังคมไทย (2475-2500), พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547).

²สัมภาษณ์, สุกัญญา หาญตระกูล, อายุ 55 ปี, 22 พฤษภาคม 2547, ณ ห้องสรรพสินค้าเซ็ลทรัลซิตีบางนา.

บุคคล ถ้าอยากกินใช้สบายก็ต้องช่วยกันทำงานทั้งสองคน ถ้าสามีทำคนเดียว แต่ค่าใช้จ่ายเยอะ ก็จะเป็นภาระที่หนัก”³

เช่นเดียวกันกับเหตุผลของ จิตรา ลืออำรุง ได้ให้เหตุผลเรื่องความจำเป็นในทางเศรษฐกิจว่าเป็นหนึ่งในเหตุผลที่ทำให้เธอต้องทำงานต่อหลังจากแต่งงาน ว่าเป็นส่วนหนึ่งในการหารายได้ให้กับครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามีเธอที่เป็นข้าราชการซึ่งเงินเดือนไม่ได้มากมายอะไร การออกไปทำงานของเธอนับว่าเป็นส่วนที่สำคัญ ที่จะทำให้ครอบครัวมีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ไม่ขัดสนเรื่องเงินทอง⁴

การทำงานนอกบ้านในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นนอกจากจะเป็นที่มาของรายได้แล้ว ผู้หญิงทำงานยังได้ให้คุณค่าแก่งานของคนมากกว่าที่อาชีพการงานจะเป็นเพียงแค่การใช้เวลาแค่ช่วงหนึ่งของชีวิต เพื่อรอเวลาได้แต่งงานมีครอบครัว จากการสัมภาษณ์จิตรา ลืออำรุง ซึ่งประกอบอาชีพเป็นพนักงานบัญชีในช่วงปี พ.ศ. 2503 ได้แสดงทัศนะว่าการทำงานอย่างจริงจังนั้น “ทำให้ชีวิตเรามีค่าเต็ม ชั่วโมงแต่ละชั่วโมงมันเต็ม การทำงานเป็นส่วนหนึ่งในชีวิต”⁵ ทัศนะที่ไม่ต่างกันเห็นได้จากกรณีของปราศรัย รัชไชยบุญ ซึ่งทำงานเป็นเลขานุการในช่วงระยะเวลาเดียวกัน กล่าวว่า “การทำงานเป็นความจำเป็นในชีวิตอย่างหนึ่ง คนเราควรจะต้องทำงาน และเป็นคนไม่ขี้เกียจ”⁶ หรืออย่างในกรณีของหัตถยา วีรานูวัฒน์ ซึ่งจบการศึกษาจากวิทยาลัยครูสวนดุสิต และเข้าทำงานที่ธนาคารกรุงศรีอยุธยาในช่วงปี พ.ศ. 2510 ได้กล่าวว่า “การทำงานทำให้เราเป็นคนมีคุณค่า เพราะว่าเราเกิดมา หนึ่งวันเราก็ต้องทำอะไรสักอย่างที่เรารู้ว่าวันหนึ่งที่เรายู่ เราไม่ได้อยู่เฉย ๆ”⁷

ทัศนะเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นว่าสำหรับผู้หญิงส่วนหนึ่งที่ได้ออกมาทำงานนอกบ้านในกลุ่มอาชีพการงานเอกชน คุณค่าของการทำงานไม่ได้หมายความว่าเพียงแค่ที่มาของรายได้เท่านั้น หากแต่เป็นส่วนสำคัญของชีวิต เต็มเต็มการใช้ชีวิตแต่ละวันให้มีคุณค่า

มีข้อสังเกตว่าจากทัศนะของผู้หญิงกลุ่มที่ให้สัมภาษณ์เหล่านี้ที่มีต่อการทำงาน พวกเขาไม่ได้แยกว่าผู้หญิงต้องทำงาน ไม่ได้เน้นว่าผู้ชาย หรือผู้หญิงทำงานแต่เป็นทัศนะที่มองการทำงานทั่วไป ไม่ได้คิดว่าผู้หญิงมีความแตกต่างกับผู้ชาย ดูจากคำที่ใช้ว่า “คน” ไม่ได้ใช้คำว่า “ผู้หญิง”

³สัมภาษณ์, ภรณ์ โพธิศรีสุข, อายุ 65 ปี, 23 พฤศจิกายน 2547, ณ โรงแรมอริสตัน ถนนสุขุมวิท ซอย 24.

⁴สัมภาษณ์, จิตรา ลืออำรุง, อายุ 69 ปี, 7 ธันวาคม 2547, ณ บ้านพัก ถนนสุขุมวิท ซอย 21.

⁵เรื่องเดียวกัน.

⁶สัมภาษณ์, ปราศรัย รัชไชยบุญ, อายุ 74 ปี, สัมภาษณ์ครั้งที่ 1: 18 กันยายน 2545, ณ บ้านพัก ถนนเพชรบุรี ซอย 5.

⁷สัมภาษณ์, หัตถยา วีรานูวัฒน์, อายุ 59, 12 พฤษภาคม 2547, ณ ธนาคารกรุงศรีอยุธยา สำนักงานใหญ่.

การทำงานเป็นการออกไปเปิดโลกทัศน์

การที่ได้ออกมาทำงานนอกร้านได้ทำให้ผู้หญิงจำนวนไม่น้อยเปิดโลกทัศน์ตัวเองให้กว้างขวางออกไป จะพบว่าผู้หญิงซึ่งเริ่มออกมาทำงานในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นหลายคนพูดว่า การทำงานนั้นทำให้พวกเธอ “ก้าวทันโลก” จิตรา ลืออำรุง ซึ่งสำเร็จการศึกษาจากคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และประกอบอาชีพพนักงานบัญชีกับบริษัทเชลล์ ประเทศไทย จำกัด ในราวต้นทศวรรษที่ 2500 ได้แสดงทัศนะต่อคุณค่าของการออกมาทำงานนอกร้านว่า “ความรู้สึกว่าตัวเอง “ก้าวทันโลก” นั้นเกิดขึ้นเพราะ เมื่อออกมาทำงาน ชีวิตไม่ได้หยุดอยู่เฉพาะที่บ้านและที่ทำงานเท่านั้น “...เราไม่ได้จะทำแต่เฉพาะงานในหน้าที่ เราก็กทำอย่างอื่น ๆ ไปด้วย รวมถึงกิจกรรมข้างนอกอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน”⁸ เช่นเดียวกับคุณหญิงจินดา จรุงเจริญเวช ซึ่งจบการศึกษาจากคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้ออกมาประกอบอาชีพพนักงานธนาคาร ประจำธนาคารกรุงเทพ ในช่วงต้นทศวรรษ 2500 ได้ให้เหตุผลของตนต่อการออกมาทำงานนอกร้านของผู้หญิงในช่วงเวลาดังกล่าวไว้ว่า

หนึ่งผู้หญิงคนที่ไปทำงานทำให้หูตากว้างขึ้น สองได้ความรู้จากสิ่งรอบตัวและสิ่งภายนอก อันนี้เป็นเหตุผลที่สนับสนุนให้ผู้หญิงทำงาน เพราะทำให้ฉลาดหูตากว้างขวาง ได้เห็นโลกกว้างไกล อยากให้ออกไปสู่โลกภายนอก⁹

หรืออย่างในกรณีของ ศรีธนา พันธุ์ฟูง (ประกอบอาชีพพนักงานธนาคาร) ซึ่งได้บอกเล่าความรู้สึกของตนในช่วงเวลาที่ออกมาทำงานไว้ว่า การที่ได้มาทำงานนอกร้านนั้น

มีแต่ข้อดี ทำให้เรามีความรู้มาก เราสามารถที่จะเอามาใช้ในชีวิตประจำวันได้ ไม่ว่าจะติดต่อกับหน่วยงานไหน หรือว่ามีปัญหาเข้ามาอย่างไร การทำงานทำให้มีประสบการณ์สามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้ดี ถ้าเราไม่เคยทำงานเราก็ไม่รู้ว่าจะแก้อย่างไร จะกลายเป็นคนที่ความเชื่อมั่นก็ไม่มี คนเราเกิดมามีหน้าที่ต้องทำงาน... การออกจากงานไปอยู่บ้านก็จะไม่ทันโลก ประสบการณ์มันต้องใช้เวลาสั่งสม ค่าของคนอยู่ที่การทำงาน เมื่อออกไปอยู่บ้าน เราก็จะไม่มีสังคม... คนทำงานมีปัญหาเออะนะ เราก็ต้องจัดการเอง¹⁰

⁸สัมภาษณ์, จิตรา ลืออำรุง, อายุ 69 ปี, 7 ธันวาคม 2547, ณ บ้านพัก ถนนสุขุมวิท ซอย 21.

⁹สัมภาษณ์, คุณหญิงจินดา จรุงเจริญเวช, อายุ 73 ปี, 30 พฤศจิกายน 2547, ณ บ้านพัก ถนนสุขุมวิท ซอย 4.

¹⁰สัมภาษณ์, ศรีธนา พันธุ์ฟูง, อายุ 58 ปี, 11 พฤษภาคม 2547, ณ ธนาคารกรุงศรีอยุธยาสำนักงานใหญ่.

เช่นเดียวกับวราภรณ์ พิพัฒน์ภูมิพร ซึ่งจบการศึกษาจากคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และทำงานในฐานะพนักงานบัญชีมาตลอดนับแต่ พ.ศ. 2512 ก็ได้กล่าวว่า

การทำงานเป็นการเปิดโลกให้กับผู้หญิง ไม่ใช่จับเอาอยู่แต่ในบ้าน การที่ผู้หญิงไม่ทำงาน จะทำให้ตามโลกไม่ทัน มันจะแคบลงไปเรื่อย ๆ เพราะสังคมมันจะแคบลง... เพราะว่าสมัยนี้โลกมันไปเร็ว ถ้าเราไม่แตะซักซ้าอยู่หรือว่าเราไม่สนใจ มันก็จะไม่ทันโลก ก็เหมือนกับคนรุ่นแม่เราที่ว่าทำไมไม่อย่างนั้นอย่างนี้ ก็เพราะว่าเค้าไม่ทันโลก คือไม่ใช่ว่าเค้าไม่ทันโลก แต่เค้าไม่สนใจโลก จากคนที่เป็แม่ป้า พอมาถึงรุ่นหลาน โลกมันเปลี่ยนไปเยอะเลย ผ่านเจเนอเรชันหนึ่งแล้ว ผ่านไป 20-30 ปี โลกเปลี่ยนไปชนิดไม่เห็นฝุ่นเลย การที่เราอยู่รุ่นนี้ อย่างน้อย ๆ เราก็ได้เห็นโลกมาบ้างแล้ว พอมาถึงรุ่นลูก เราก็ขยับตามเค้าอีกหน่อย ก็จะตามเค้าทันแล้ว มันช่วยให้ผู้หญิงต่างกัน หากเราอยู่แต่ในบ้านแล้วเราไม่ติดตามข่าวสาร มันจะเหมือนเราดอยหลังไปเรื่อย ๆ เมื่อเทียบกับโลกที่ก้าวไป¹¹

จึงอาจจะกล่าวได้ว่า พร้อม ๆ กับที่สังคมได้เปิดกว้างให้ผู้หญิงได้รับโอกาสและช่องทางใหม่ ๆ มากมายสำหรับการเปลี่ยนแปลงตัวเองและบทบาททางสังคม ผู้หญิงจำนวนหนึ่งก็มีความคิดว่า ตัวผู้หญิงเองก็ควรเปิดตัวเองต้อนรับสังคมภายนอกด้วยเช่นกัน บางคนคิดว่าการที่จะได้ “เปิดหูเปิดตา” จากการออกไปทำงานนอกบ้านนั้น เป็นสิ่งที่ผู้หญิงไม่ควรเพิกเฉย ผู้หญิงควรออกไปทำงานนอกบ้านแม้ว่าจะไม่มีความจำเป็นทางเศรษฐกิจก็ตาม¹²

การออกไปทำงานของผู้หญิงกลุ่มที่ได้สัมภาษณ์ส่งผลต่อความคิดทัศนคติต่อการทำงาน ดังนี้ อรสา เสงธนารักษ์¹³ ซึ่งทำงานเป็นพนักงานในบริษัทเอส. จี. วี. เอ็น อันเป็นบริษัทตรวจสอบบัญชี (ร่วมทุนระหว่างไทยกับฟิลิปปินส์) ในช่วงปี พ.ศ. 2506-2510 และภรณ์ โพธิศรีสุข¹⁴ ซึ่งประกอบอาชีพเลขานุการ บริษัทโรงงานยางมะตอยไทย ในปี พ.ศ. 2509 ได้กล่าวเหมือน ๆ กันว่า การที่ได้ออกมาทำงานนั้น ทำให้พวกเธอรู้สึกมีความสุขจากการที่ได้พบปะผู้คน ได้พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีสังคมทั้งที่ทำงานและนอกที่ทำงาน ทำให้พวกเธอต้องเปลี่ยนตัวเองไม่หยุดตัวเองอยู่กับที่ และการหยุดตัวเองอยู่เฉย ๆ นั้นทำให้ชีวิตน่าเบื่อ ไร้ประโยชน์

¹¹ สัมภาษณ์, วราภรณ์ พิพัฒน์ภูมิพร, อายุ 57 ปี, 10 กันยายน 2547, ณ บริษัทคิวเทคดิง จำกัด.

¹² ตัวอย่างเช่น สัมภาษณ์, กิ่งกาญจน์ อุคมนุญญาภาพ, อายุ 57 ปี, สัมภาษณ์ครั้งที่ 1: 24 กรกฎาคม 2546, ณ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

¹³ สัมภาษณ์, อรสา เสงธนารักษ์, อายุ 59 ปี, 23 กันยายน 2546, ณ โรงเรียนอนุบาลเฉลิมขวัญ.

¹⁴ สัมภาษณ์, ภรณ์ โพธิศรีสุข, อายุ 65 ปี, 23 พฤศจิกายน 2547, ณ โรงแรมอริสตัน ถนนสุขุมวิท ซอย 24.

ในขณะที่สังคมกรุงเทพฯ และชานเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวนี้รับรู้ถึงภาวะการขยายตัวทางเศรษฐกิจในทศวรรษนี้ ทำให้ผู้คนส่วนใหญ่มีความกระตือรือร้นในการทำงานหาเงินภายใต้ภาวะการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว¹⁵ ทศนะที่มองการดำเนินชีวิตโดยไม่ควรปล่อยให้เวลาผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์สามารถพบเห็นได้เช่นกันในกลุ่มผู้หญิงที่ออกมาทำงานนอกบ้านในช่วงเวลาเดียวกัน หลายคนพิจารณาว่าการอดสำห้ได้เล่าเรียนมาสูง ๆ จะเป็นการไม่สมควรหากจะอยู่กับบ้านโดยไม่ได้ทำอะไร “...แล้วเราเรียนมาก็เสียค่าที่จะทิ้งวิชาความรู้ที่เราเรียนมา ออกมาอยู่บ้านเฉย ๆ มันจะทำให้ตัวเองรู้สึกเหมือนจะฝ่อไปเลย”¹⁶ หรือ “ในกรณีที่แต่งงานแล้วต้องลาออกจากงานไปเป็นแม่บ้าน เป็นการเอาความรู้ของเราไปทิ้งไว้เฉย ๆ คนเราจะมีคุณค่าจากการทำงาน”¹⁷

ในขณะที่นวนิยายซึ่งมีท้องเรื่องในช่วงเวลานี้ ก็ให้ภาพการทำงานของผู้หญิงออกมาใกล้เคียงกัน เช่น เรื่อง *ฝ้ายแกมแพร* นากเอกของเรื่องได้มีโอกาสไปศึกษาต่อต่างประเทศ เนื่องจากมีผู้อุปการะส่งเสียเพื่อนให้ไปเป็นเพื่อนกับบุตรสาวของตน เมื่อไปถึงนางเอกของเรื่องได้ศึกษาวิชาเลขานุการ เมื่อกลับถึงประเทศไทยก็ได้ทำงานที่บริษัทเอกชน ทำให้เธอมีความภูมิใจและมั่นใจในตนเอง มากกว่าบุตรสาวของผู้ที่อุปการะซึ่งกลับมาแล้วไม่ได้ทำงานอะไรเป็นชิ้นเป็นอัน จนแม้เมื่อมีครอบครัวแล้วก็ยังทำงานต่อไป¹⁸

นวนิยายอีกเรื่องคือเรื่อง *สะใภ้จ้าว* ตัวเอกฝ่ายหญิงเรียนจบ ม.8 แล้วจึงไปเรียนวิชาเลขานุการและภาษาอังกฤษ ภายหลังได้ทำงานเป็นบรรณารักษ์ที่ห้องสมุดเอกชน ทำให้เห็นคุณค่าในการทำงาน และมีโลกทัศน์ที่กว้างขวาง ซึ่งแตกต่างจากพี่สาวของตน ซึ่งเมื่อจบการศึกษาแล้วไม่ได้ทำงาน¹⁹

การทำงานทำให้ได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต และบุคลิก

ความเปลี่ยนแปลงในวิถีการดำเนินชีวิตของผู้หญิงทำงานเป็นผลโดยตรงจากการที่พวกเขาได้ออกมาทำงานนอกบ้าน โดยเฉพาะในธุรกิจการงานภาคเอกชน การได้สัมผัสกับงานที่ทำ สังคมในที่ทำงาน รวมถึงสังคมภายนอก กระตุ้นให้ผู้หญิงเหล่านี้ต้องเปลี่ยนแปลงตัวเองในหลาย ๆ ประการให้ก้าวทันหรือเข้ากับอาชีพการงานของตน การเปลี่ยนแปลงตัวเองดังว่านี้ไม่ได้จำกัดอยู่

¹⁵โปรดดู เบนเนดิค แอนเดอร์สัน, “บ้านเมืองของเราลงแดง: แง่มุมทางสังคมและวัฒนธรรมของรัฐประหาร 6 ตุลาคม,” จาก 14 ถึง 6 ตุลา, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2541), หน้า 97 - 162.

¹⁶สัมภาษณ์, จิตรา ลืออำรุง, อายุ 69 ปี, 7 ธันวาคม 2547, ณ บ้านพัก ถนนสุขุมวิท ซอย 21.

¹⁷สัมภาษณ์, ศรีธนา พันธุ์ฟูง, อายุ 58 ปี, 11 พฤษภาคม 2547, ณ ธนาคารกรุงศรีอยุธยาสำนักงานใหญ่.

¹⁸กฤษณา อโศกสิน, *ฝ้ายแกมแพร* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, 2516).

¹⁹รจนา, *สะใภ้จ้าว*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดับเบิลเดย์, 2545).

เฉพาะเพียงการเปลี่ยนบุคลิกภาพเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเปลี่ยนค่านิยมและรสนิยมในการดำเนินชีวิตหลาย ๆ ประการด้วยเช่นกัน

หน้าที่การงานนอกบ้านที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพของผู้หญิงในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ พบได้จากการสำรวจผ่านหน้าวารสารผู้หญิง มีบทความหลายชิ้นที่ได้แนะนำให้ผู้หญิงเปลี่ยนแปลงตัวเองให้เหมาะสมกับการทำงาน ดังเช่นบทความชื่อ เมื่อผู้หญิงทำงาน ของชนิษฐาซึ่งได้แนะนำผู้หญิงว่า

วิธีทำงานให้เสร็จเร็วที่สุด (แม้จะมีงานมากมายหลายสิบอย่าง) นั่นก็คือให้เริ่มทำไปทีละอย่าง เป็นความจริงที่ว่ายิ่งทำงานมากกลับยิ่งมีเวลา และข้าพเจ้าคิดว่าหลาย ๆ ท่านก็คงจะเคยสังเกตตัวเองมาแล้วว่า ถ้าทำงานแต่ละอย่าง ๆ ให้เสร็จไปแล้ว งานที่วุ่นวายมากก็จะกลับเป็นน้อยอย่างไม่น่าเชื่อ แต่ถ้าเราทิ้งงานให้กองสุมรอเราอยู่ งานก็จะยิ่งเพิ่มจนทำไม่ไหว ต้องปล่อยให้เสียการ นอกเสียจากว่าจะรู้ตัวทันแล้วรีบลุกขึ้นมาทำแต่ละอย่าง ๆ ให้เรียบร้อยลงไปได้ในที่สุด...

การทำงานของผู้หญิงไม่ว่าจะที่ไหนก็เหมือนกันทั้งนั้น ถ้าเธออยากให้งานดีหรือถ้าเธอเป็นคนทำงานจริงจัง เธอย่อมต้องพิถีพิถัน จะสุกเอาเผากินไม่ได้ ด้วยเหตุฉะนี้พวกที่ทำงานชู้ ๆ ทั้งหลายจึงกลัวหนักหนาที่จะต้องทำงานกับผู้หญิง จริงอยู่ผู้หญิงบางคนก็ก้าวถ่างและอารมณ์ไม่สูงพอ ทำให้เป็นที่ระอิดระอาแก่ผู้ที่ถูกก้าวถ่างและข่มขู่ แต่ผู้หญิงที่ทำงานเพื่องาน โดยแท้ไม่ใช่เพื่อแสร้งสมิมนั้นมีอยู่เต็มไปหมด พวกที่มีวิสัยพิสดารออกไปคงเป็นแต่รายพิเศษจริง ๆ เท่านั้น²⁰

จากทัศนะของผู้หญิงทำงานรุ่นใหม่ที่มองผ่านการทำงานของตัวเอง สะท้อนให้เห็นว่าสังคมในการทำงานเป็นสังคมใหม่ที่มีความสำคัญไม่น้อยสำหรับผู้หญิงกลุ่มดังกล่าวนี้ เนื่องด้วยเป็นการทำงานในภาคเอกชนที่ทำให้ชีวิตมีกิจกรรมนอกบ้านอันหลากหลาย และสำหรับบางคน สังคมในที่ทำงานเป็นความสุขประการหนึ่งของชีวิต ค่านิยมที่มองว่าชีวิตควรที่จะมีสีสันมากกว่าจะหยุดนิ่งจำกัดตัวเองอยู่เฉพาะภายในบ้านอย่างผู้หญิงรุ่นแม่รุ่นยาย เป็นทัศนคติที่ได้ยินจากผู้หญิงเกือบทุกคนที่ถูกป้อนคำถามจากการสัมภาษณ์ว่าในคราที่ออกมาทำงานระยะแรกนั้น มีความรู้สึกเช่นไรกับการทำงาน

ในภาวะที่ภาคธุรกิจและการเศรษฐกิจของไทยกำลังเติบโตอย่างมาก ความคาดหวังของผู้คนที่ส่งเสียลูกหลานได้เข้าเรียนระดับสูง ๆ ก็ยังคงปรารถนาให้เข้าสู่การทำงานในระบบราชการ ดังเช่นที่เคยเป็นมาก็ยังคงอยู่ โดยภาพรวมทั้งประเทศแล้ว “การขยายตัวอย่างรวดเร็วของระบบ

²⁰ ชนิษฐา, “เมื่อผู้หญิงทำงาน (คอลัมน์ทัศนะหญิง),” สตรีสาร 18: 31 (21 พฤศจิกายน 2508): 36.

ราชการ ทำให้รัฐบาลยังคงเป็นนายจ้างสำคัญของผู้สำเร็จการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยในช่วงทศวรรษ 2510”²¹ โดยมองว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติและมั่นคง แต่กระนั้นก็ดี สำหรับผู้หญิงบางส่วน โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร กลับเลือกที่จะเข้าสู่หน้าที่การงานใหม่ ๆ ในภาคเอกชน โดยมีทัศนคติซึ่งมองการทำงานระหว่างงานราชการและงานเอกชนที่ต่างออกไป กล่าวคือ งานราชการมักถูกมองว่าซ้ำซากจำเจ ไม่มีความก้าวหน้า หากจะมีก็ดำเนิน ไปอย่างเชื่องช้าเต็มที่ ตัวอย่างเช่นจากทัศนคติของคุณหญิงจินดา จรุงเจริญเวชณ์ซึ่งได้พูดถึงทัศนคติของตนในช่วงเวลานั้น เปรียบเทียบระหว่างงานราชการและงานเอกชน ความว่า

ผู้หญิงที่ทำงานเอกชนนั้นต่างกันกับผู้หญิงที่ทำงานราชการ ต่างกันแน่นอน คนทำงานราชการนั้นยังมีความ เลือซซา ไม่ได้นึกและไม่มี service mind(ความเต็มใจที่จะให้บริการ-ผู้จ้าง) ทำงานบริษัทนั้นเราต้องรู้ว่าเราทำงานบริษัทอะไร อย่างเช่น ทำงานธนาคาร เป็นงานบริการ ก็ต้องมี service mind ไม่งั้นก็ไม่ไปไหน เข้าขามเย็นขามอย่างราชการ คุณจะขยันแค่ไหนคุณก็ได้เงินเดือนแค่นั้น คุณก็ได้รับการพิจารณาในแบบราชการ แต่เอกชนเค้าพิจารณาจากผลงานที่แต่ละคนทำ เพราะฉะนั้นผู้หญิงที่ทำงานเอกชนและราชการก็ต่างกัน²²

ในขณะที่ในการรับรู้ทั่วไปอาจคิดว่างานราชการย่อมเป็นงานที่มีเกียรติและความมั่นคง แต่หากได้พิจารณาทัศนคติของผู้หญิงกลุ่มนี้บางคนที่สำเร็จการศึกษาและออกมาทำงานในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ อาจจะเห็นแง่มุมที่ต่างออกไป จมรพรรณ อนุพงศ์พัฒน์²³ ซึ่งประกอบอาชีพพนักงานธนาคาร ประจำธนาคารกรุงไทย ในช่วงทศวรรษ 2510 เห็นว่างานเอกชนในช่วงเวลานั้นให้ค่าตอบแทนที่ดีมาก (เธอทำงานเป็นพนักงานธนาคาร โดยได้รับเงินเดือน 900 บาท) แม้ว่างานราชการจะยังคงได้รับความนิยมอยู่ แต่งานเอกชน โดยเฉพาะต่องานธนาคารที่เธอทำก็กำลังเป็นงานที่ได้รับความนิยมอย่างมากทั้งจากผู้หญิงและผู้ชาย คนจำนวนไม่น้อยรวมทั้งเธอมองว่า งานนี้ทั้งมีเกียรติและมีความมั่นคง ถ้าเทียบกับงานราชการ งานนี้ไม่ได้ถือว่าด้อยกว่า

เมื่องานที่ผู้หญิงทำงานทำนั้นมีภาวะความรับผิดชอบสูง ทำให้เกิดสำนึกเกี่ยวกับตนเองของผู้หญิงทำงานว่าตนเป็นผู้หญิงรุ่นใหม่ที่มีความสามารถ กระฉับกระเฉง โดยเฉพาะจากการที่กลุ่มผู้หญิงทำงานในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่ทำงานอยู่ในภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งความแตกต่างที่

²¹ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ศรีสวริน, 2542), หน้า 620.

²² สัมภาษณ์, คุณหญิงจินดา จรุงเจริญเวชณ์, อายุ 73 ปี, 30 พฤศจิกายน 2547, ณ บ้านพัก ถนนสุขุมวิท ซอย 4.

²³ สัมภาษณ์, จมรพรรณ อนุพงศ์พัฒน์, อายุ 59 ปี, 25 กรกฎาคม 2546, ณ ร้านอาหารย่านพระราม 3.

สำคัญประการหนึ่งระหว่างการทำงานเอกชนและงานราชการในทัศนะของผู้หญิงทำงาน ก็คืออิสระในการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพของตน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนกรณีหนึ่งคือทัศนคติที่ได้จากการสัมภาษณ์ปราศรัย รัชไชยบุญ²⁴ ซึ่งได้ทำงานเป็นเลขานุการในบริษัทของชาวตะวันตก ได้กล่าวว่างานเอกชนของเธอนั้นมีภาพลักษณ์ของความทันสมัย โกะโก้ และได้เปรียบเทียบกับตนเองกับเพื่อนที่ทำงานกับหน่วยงานราชการว่า

สำหรับเพื่อนที่ทำงานราชการ ดิฉันได้เคยไปหาที่ทำงาน เห็นที่ทำงาน สมัยก่อนไม่โก้เก๋ นั่งรวม ๆ กัน โต๊ะทำงานก็ไม่สวย... แล้วสิ่งแวดล้อมไม่โก้เก๋เหมือนทำงานบริษัทในแถวล่าง (ย่านสุรวงศ์และสีลม-ผู้เขียน)

เช่นเดียวกับการที่ผู้หญิงซึ่งออกมาทำงานนอกบ้านเปรียบเทียบกับผู้หญิงที่หยุดตัวเองอยู่เพียงแต่การเป็นแม่บ้านแม่เรือน ดังเช่นว่า “เราเป็นคนทำงานเราอยู่ในสังคมอย่างนี้ เราเห็นว่าเพื่อนที่ไม่ได้ทำอะไรก็เป็นแม่บ้านเก่าแก่ ไม่มีใครแต่งตัวสมาร์ทเก้โก้”²⁵

การที่จะได้เปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพของตัวเองให้ทันสมัย เป็นได้ทั้งความพอใจและความจำเป็นของผู้หญิงทำงานรุ่นใหม่เหล่านี้ ปราศรัย รัชไชยบุญ²⁶ ได้เล่าประสบการณ์ส่วนตัวเมื่อครั้งตัวเธอได้เริ่มออกไปทำงานนอกบ้าน อันจะสะท้อนให้เห็นทัศนะและค่านิยมของผู้หญิงรุ่นเธอจำนวนหนึ่งไว้ว่า ผู้หญิงทำงานที่เธอได้พบเห็นนั้น จำนวนไม่น้อยมีรสนิยมในการใช้สินค้าจากต่างประเทศ การที่จะมีเงินมาซื้อหาสินค้าฟุ่มเฟือยเหล่านี้ได้ก็ต้องทำงาน สำหรับอาชีพของเธอซึ่งทำงานกับบริษัทต่างชาติในตำแหน่งเลขานุการ ในยุคสมัยนั้นถือเป็นอาชีพที่ได้รับความนิยมในระดับสูงมากกว่าอาชีพข้าราชการทั่วไปถึงสองสามเท่า เงินเดือนของข้าราชการในสมัยนั้นคือ 400 บาท แต่เธอทำงานได้เงินเดือน 2,000 บาท ทำให้กลุ่มผู้หญิงที่ทำงานนี้เป็นกลุ่มที่ได้รับความนิยมในการใช้ชีวิตแบบตะวันตกผสมกับความเป็นผู้ดีของไทย คือเป็นกลุ่มที่ได้รับความนิยมที่ละเมียดละไมในการกินอยู่ใช้ชีวิต ในการใช้สินค้า และรวมถึงงานอดิเรก ดังเช่นว่าการพูดคุยกันด้วยภาษาอังกฤษ นิยมที่จะอ่านหนังสือภาษาอังกฤษ เป็นต้น

²⁴ สัมภาษณ์, ปราศรัย รัชไชยบุญ, อายุ 74 ปี, สัมภาษณ์ครั้งที่ 2: 24 กันยายน 2545, บ้านพัก ถนนเพชรบุรี ซอย 5.

²⁵ สัมภาษณ์, คุณหญิงจินดา จรุงเจริญเวช, อายุ 73 ปี, 30 พฤศจิกายน 2547, ณ บ้านพัก ถนนสุขุมวิท ซอย 4.

²⁶ สัมภาษณ์, ปราศรัย รัชไชยบุญ, อายุ 74 ปี, สัมภาษณ์ครั้งที่ 2: 24 กันยายน 2545, บ้านพัก ถนนเพชรบุรี ซอย 5.

²⁶ เรื่องเดียวกัน.

การที่ผู้หญิงออกมาทำงานนอกบ้าน นอกจากจะทำให้มีโอกาสได้พบปะกับผู้คนหลากหลายและได้มีสังคมกับเพื่อนร่วมงานแล้ว ยังเปิดโอกาสให้ผู้หญิงทำงานได้มีเวลาไปทำกิจกรรมนอกเวลางานต่าง ๆ นอกบ้านด้วย อย่างน้อยที่สุดก็ในช่วงพักเที่ยงของแต่ละวัน

นอกจากการไปรับประทานอาหารให้ช่วงพักเที่ยงแล้ว ผู้หญิงทำงานยังใช้เวลาหลังเลิกงานไปจับจ่ายซื้อของและสังสรรค์กับเพื่อนร่วมงานด้วย เช่น นันธริา หังสพฤกษ์ มักจะแวะรับประทานอาหารของว่างกับเพื่อนร่วมงานก่อนกลับบ้าน “สมัยนั้นเย็น ๆ นั่งทานขนมปังสังขยาร้านนายป่อ แล้วก็กลับบ้าน”²⁷ ส่วนในกรณีของ ภรณี โปธิศรีสุข การใช้เวลาในการพบปะสังสรรค์กับเพื่อน ๆ มีทั้งที่เป็นกลุ่มเพื่อนที่ทำงานในสายอาชีพเดียวกันในช่วงเย็นวันศุกร์ ซึ่งเธอเรียกว่า “เป็นวันสนุกของสาว ๆ ซึ่งเรียกว่า เป็น happy hour ไปนั่งกินข้าวกัน ตามห้องอาหารตามโรงแรม หรือ ร้านอาหารคาเฟ่”²⁸

2. ทักษะของผู้หญิงต่อบทบาทหน้าที่ในครอบครัว

ผู้หญิงจำนวนหนึ่งได้ออกมาทำงานนอกบ้านเป็นระยะเวลาที่ยาวนานมากขึ้น เวลาที่ใช้ในแต่ละวันอยู่กับที่ทำงานและการพักผ่อนหย่อนใจนอกเวลางานนั้น อาจจะมากกว่าการใช้เวลาอยู่กับบ้าน อีกทั้งผู้หญิงเหล่านี้โดยส่วนใหญ่มักเลือกที่จะทำงานไปเรื่อย ๆ ไม่อยากจะออกจากงานเมื่อแต่งงานมีครอบครัว ลักษณะการใช้ชีวิตดังกล่าวนี้ย่อมกระทบกระเทือนบทบาทหน้าที่ต่อครอบครัว

ทักษะของผู้หญิงที่มีต่อครอบครัวในที่นี้จะหมายถึงครอบครัวใหม่ของตนเองภายหลังจากแต่งงานแล้ว หน้าที่หลัก เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้หญิงกลุ่มที่ได้สัมภาษณ์ที่แต่งงานแล้วยังคงทำงานนอกบ้านต่อไป แต่ภาระจะเพิ่มขึ้นไม่ใช่แค่เพียงเป็นผู้ช่วยของมารดาทำงานบ้าน แต่งานของผู้หญิงจะกลายเป็น 3 ส่วน คือ 1. ปรนนิบัติสามี 2. เลี้ยงลูก 3. การทำกับข้าว ในการพูดถึงประเด็นนี้จึงจำเป็นต้องคว่าผู้หญิงเหล่านี้มีทักษะต่อบทบาทของผู้หญิงต่อครอบครัวดังนี้คือ

ผู้หญิงตระหนักถึงบทบาทของตนที่มีต่อครอบครัว

ถึงช่วงเวลาที่ทำการศึกษานี้ จะพบว่าผู้หญิงส่วนหนึ่งที่ได้ออกมาทำงานนอกบ้าน ได้สัมผัสกับโลกภายนอก และคิดเห็นว่าการได้ทำงานนั้นมีคุณค่ากับตนเองในหลายประการ เริ่มรู้สึกว่าการได้ทำงานนั้นสำคัญกับเธอมากกว่าการจะยุติบทบาทอยู่เพียงแต่การเป็นแม่บ้านแม่เรือน

²⁷ สัมภาษณ์, นันธริา หังสพฤกษ์, อายุ 68 ปี, 25 พฤศจิกายน 2547, ณ บ้านพักถนนพหลโยธิน ซอย 44.

²⁸ สัมภาษณ์, ภรณี โปธิศรีสุข, อายุ, 65 ปี, 23 พฤศจิกายน 2547, ณ โรงแรมอริสตัน สุขุมวิท ซอย 24.

เท่านั้น ทักษะเช่นนี้มีตัวอย่างเช่นจากการได้สัมภาษณ์ภรณ์ โปธิศรีสุข ที่ชอบทำงานนอกบ้านมากกว่างานบ้าน ได้แสดงทักษะที่มีต่อการทำงานในกรณีของตนเองว่า

การเป็นแม่บ้านอย่างเดียวก็ดีในแง่หนึ่งที่ว่าได้อยู่บ้านดูแลลูก แต่ถ้าจะให้เลือกระหว่างออกมาเป็นแม่บ้านกับการทำงาน จะเลือกทำงานมากกว่า ไม่ชอบเป็นแม่บ้านเพราะเป็นคนไม่ชอบทำกับข้าว ดูแลบ้านทำนิดหน่อยได้ แต่ทำเป็นประจำก็ไม่ไหว ชอบทำงานข้างนอก เรียกว่า career girl ต้องออกไปทำงาน แม้ว่าการทำงานจะมีปัญหาบ้าง แต่ก็สนุกที่ได้แก้ปัญหานั้นงาน²⁹

กรณีนี้เป็นตัวอย่างที่ดีที่แสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลาดังกล่าวนี้อีกผู้หญิงส่วนหนึ่งเลือกที่จะทำงานแทนที่จะต้องถูกจำกัดเพียงแค่การเป็นแม่บ้าน ซึ่งถูกมองว่าเป็นหน้าที่ซึ่งซ้ำซากจำเจไปเสียแล้ว

งานบ้านยังเป็นงานที่เป็นความรับผิดชอบของผู้หญิง

แม้ว่าถึงช่วงเวลาดังกล่าวนี้อีกผู้หญิงกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความพอใจในการที่ตัวเองได้ออกไปทำงานนอกบ้านจะมีทักษะว่าการทำงานนั้นเป็นดั่งสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งของชีวิต ผู้หญิงไม่จำเป็นที่จะต้องคอยหาผู้ชายเสมอไปในการสร้างผลงาน ผู้หญิงสามารถที่จะรับผิดชอบในงานนอกบ้านได้อย่างได้เคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชาย สามารถจะช่วยแบ่งเบาภาระทางการเงินของครอบครัว และบทบาทของผู้หญิงไม่จำเป็นและไม่ควรที่จะจำกัดอยู่เฉพาะเพียงแค่การเป็นเมียและแม่เท่านั้นอีกต่อไป และถึงแม้ว่าสำหรับผู้หญิงบางคนจะเห็นว่าครอบครัวสมัยใหม่ ทั้งสามีและภรรยาไม่ควรปล่อยให้ใครคนใดคนหนึ่งรับผิดชอบเรื่องใดเรื่องหนึ่งแต่เพียงผู้เดียว หากแต่ทั้งสองฝ่ายควรช่วยกันประคับประคองและร่วมกันแก้ปัญหาต่าง ๆ ภายในครอบครัวไปด้วยกัน อย่างเช่นทักษะของส่วนทักษะของศรีธนา นวพันธ์ ที่ได้ตอบคำถามการสัมภาษณ์ดังว่า

จริงอยู่ ในการทำงานด้วยและมีครอบครัวไปด้วยก็อาจจะไม่เต็มร้อยทั้งสองอย่างแต่มันก็น่าจะประคับประคองกันไปได้ปัญหาใด ๆ ที่เกิดขึ้นคนสองคนก็ต้องร่วมกันแก้ไขร่วมกัน ไม่ใช่หน้าที่ของผู้หญิงคนเดียวเท่านั้น ก็ต้องช่วย ๆ กัน³⁰

²⁹ เรื่องเดียวกัน.

³⁰ สัมภาษณ์, ศรีธนา นวพันธ์, อายุ 58 ปี, 11 พฤษภาคม 2547, ณ ธนาคารกรุงศรีอยุธยา สำนักงานใหญ่.

กระนั้นก็ดี กลับจะพบว่าผู้หญิงกลุ่มนี้โดยส่วนใหญ่แล้วต่างคิดว่า แม้มบทบาทหน้าที่ต่อครอบครัวของผู้หญิงไม่ควรที่จะจำกัดอยู่เฉพาะอย่างที่เดิรมาเท่านั้น แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงควรจะละทิ้งบทบาทและหน้าที่เดิมเหล่านั้นของตน งานบ้านงานเรือน การปรนนิบัติสามีและดูแลลูกให้ดีที่สุดยังถือเป็นหน้าที่สำคัญที่ผู้หญิงไม่ควรละเลย ดังจะเห็นจากรายละเอียดทัศนคติที่ได้จากการสัมภาษณ์ จิตรา ลืออำรุง ซึ่งกล่าวว่า

จริง ๆ แล้วคิดว่าบทบาทของแม่บ้านนี้สำคัญจริง ๆ ลูกจะดีมันต้องมีแม่อยู่บ้าน แต่ว่าผู้ชายหรือครอบครัวของฝ่ายชาย หรือของเรา ก็แล้วแต่ จะมองเห็นว่างานเป็นแม่บ้านไม่มีคุณค่าหรอก ไม่เห็นความสำคัญ ไม่ดีราคาเลยละ แต่ที่จริงสำคัญมาก ๆ ที่จะทำบ้านให้มีความสุขสะอาดสะอาด ลูกสุขภาพจิตดี อะไรต่ออะไรนี่ถือเป็นเรื่องสำคัญ³¹

หรืออย่างกรณีของภรณี โพธิศรีสุข ที่ให้ความสำคัญอย่างมากต่อการที่ผู้หญิงจะยังคงรักษาหน้าที่ต่อครอบครัวของตนเอาไว้ และค่อนข้างจะระมัดระวังอย่างมากในการที่จะไม่ปล่อยให้การทำงานจะมาทำให้หน้าที่ต่อครอบครัวต้องกระทบกระเทือน ดังที่ได้กล่าวว่า

จริง ๆ แล้วในทางทฤษฎี การเป็นแม่บ้านก็ต้องมีความสำคัญว่า แต่เราเป็นผู้หญิงทำงาน เราต้องแบ่งได้ว่างานคืองาน งานบ้านคืองานบ้าน เป็นแม่บ้านก็คือเป็นแม่บ้าน เราไม่ควรเอางานหอบไปทำต่อที่บ้าน ถ้าเราเครียด ๆ อยู่แล้วยังเอางานกลับมาทำที่บ้านอีก จะทำให้มีปัญหาได้³²

3. การต่อรองของ “ผู้หญิงทำงาน”

จากการอภิปรายในหัวข้อก่อนหน้านี้ จะเห็นได้ว่า ผู้หญิงชั้นกลางที่มีการศึกษามีความประสงค์ที่จะไปทำงานนอกบ้าน ขณะเดียวกันก็ตระหนักดีว่าตนเองมีหน้าที่ในครอบครัวคือการดูแลความเป็นอยู่ของคนในครอบครัว การดูแลบุตรซึ่งเป็นหน้าที่แต่ดั้งเดิมของผู้หญิง เพราะฉะนั้นผู้หญิงเหล่านี้จึงต้องแสดงให้คนในครอบครัวของตนเห็นว่าในขณะที่ผู้หญิงเหล่านี้ออกไปทำงานนอกบ้าน ก็ยังคงสามารถรักษาหน้าที่ในส่วนของครอบครัวได้

³¹ สัมภาษณ์, จิตรา ลืออำรุง, อายุ 69 ปี, 7 ธันวาคม 2547, ณ บ้านพัก ถนนสุขุมวิท ซอย 21.

³² สัมภาษณ์, ภรณี โพธิศรีสุข, อายุ 65 ปี, 23 พฤศจิกายน 2547, ณ โรงแรมอริสตัน ถนนสุขุมวิท ซอย 24.

ในส่วนนี้จะเป็นการพิจารณาทัศนคติของฝ่ายชายในช่วงเวลาดังกล่าวมองบทบาทผู้หญิงอย่างไร เพื่อที่จะช่วยให้เข้าใจถึงการครองชีพของผู้หญิงที่จะดำรงบทบาททั้งสองด้าน ทั้งภายในบ้านและนอกบ้าน ให้ดำเนินไปอย่างชัดเจนขึ้น

ในการพิจารณาทัศนคติฝ่ายชายนั้น จากข้อจำกัดในเชิงเวลาของผู้วิจัย จึงไม่ได้สัมภาษณ์ผู้ชายร่วมสมัยในช่วงเวลาดังกล่าว แต่จะใช้การศึกษาผ่านสิ่งพิมพ์ร่วมสมัย โดยจะได้หิบบทบทความ ทัศนคติชายจากนิตยสาร สตรีสารมาประกอบ ซึ่งน่าจะให้ภาพของความเห็นผู้ชายได้ในระดับหนึ่ง

จากความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลให้ เกิดสถานะที่ผู้หญิงออกมาทำงานนอกบ้านพร้อม ๆ กับที่สังคมก็ยังคาดหวังให้ผู้หญิงยังคงบทบาทของการเป็นแม่บ้านแม่เรือนอยู่ ทำให้ทั้งผู้ชายและสังคมโดยรวมมีทัศนคติถึงเรื่องนี้แตกต่างกันไปทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย

ทัศนคติของผู้ชายที่เข้าใจถึงสิ่งที่ผู้หญิงเหล่านี้ต้องเผชิญอยู่ แสดงออกมาโดยเจ้าของนามปากกา ก. ชลกร ซึ่งเป็นนามแฝงของผู้ชายคนหนึ่งได้แสดงความเห็นใจปรากฏในหน้านิตยสารดังกล่าว

ภรรยาสมัยใหม่ต้องออกทำงานนอกบ้านอย่างกระฉับกระเฉง ใช้เวลาทุกชั่วโมงให้เกิดดอกออกผล เพื่อจุนเจือรายได้ ช่วยเหลือเศรษฐกิจของครอบครัวร่วมกับผู้ชาย เมื่อผู้ชายเหนื่อยผู้หญิงก็เหนื่อย ไหนจะงานหลวง ไหนจะงานราษฎร์ นับว่าผู้หญิงสมัยนี้เหนื่อยเป็นสองสามเท่าของผู้ชายสมัยเก่า จึงเป็นเรื่องที่ควรแก่การเห็นใจเสียเหลือเกิน³³

บทบาทหน้าที่ที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้หญิงได้ก่อให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนองขึ้นในหมู่ผู้ชายและคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม ส่วนหนึ่งของการแสดงทัศนคติคือการพยายามทำความเข้าใจและยอมรับต่อความเปลี่ยนแปลงนี้ น้ำเสียงที่เห็นใจผู้หญิงอย่างยั่งยืนนี้เห็นได้ในกรณีของ ก. ชลกร ซึ่งกล่าวว่า

ผู้หญิงสมัยก่อนไม่เคยจับปากกา ดินสอ หากแต่เป็นมือที่จับกระทะ จับตะหลิว เป็นมือที่ปอกมะพร้าว และเป็นมือที่จับสายเปลแกว่งไกวเท่านั้น ไม่มีบทบาท ไม่มีส่วนร่วมในความคิดเห็น หรือพัฒนาการชีวิตร่วมกับผู้ชาย ผู้ชายสมัยก่อนถือตนเป็นผู้หาเลี้ยง จึงรู้จักแต่การเป็น นาย และผู้หญิงเป็น บ่าว

เป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่จะต้องเป็นข้าช่วงใช้โดยไม่ปริปาก ต้องทนทุกสิ่งแม้ว่าเลวร้าย เรื่องการหย่าขาดนั้นไม่ต้องพูดถึง จะชอบหรือไม่ชอบก็ต้องก้มหน้ากล้ำกลืน เพราะสมัยนิยมของยุคนั้นไม่เคยให้เกียรติผู้หญิง ที่จะเป็นอิสระแก่กายแก่ใจ

³³ก. ชลกร, “สามีกับ (งาน) บ้าน (คอลัมน์ทัศนคติชาย),” สตรีสาร 11 : 248 (พฤศจิกายน 2501): 93.

แต่คณมาสมัยนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างถูกปฏิบัติ สิ่งใดล้ำสมัยถูกจัดให้สิ้นไป ผู้หญิงสมัยใหม่เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความรู้ความคิด และสมรรถภาพอันสูงเทียบเท่าเคียงไหล่กับผู้ชาย มีบทบาททั้งในทางการบ้านและการเมือง ผู้หญิงสมัยใหม่ไม่อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน และใช้เวลาให้เปลืองไปแต่เฉพาะเรื่องกินเพียงอย่างเดียว...

แต่ก็แน่ละที่ว่า ผู้หญิงสมัยนี้ ย่อมเก่งการบ้านการเรือนไม่เท่าผู้หญิงสมัยเก่า เพราะเวลาของผู้หญิงสมัยนี้มีน้อย ลำพังแต่จะหาเงินเข้าบ้านก็เกือบสิ้นวัน

คุณภาพของงานย่อมไม่ดีเท่าทำเพียงอย่างเดียว คนที่มีเมตตาเท่านั้นจึงจะเห็นใจผู้หญิง ในยุคก้าวหน้าและให้อภัยในความบกพร่องต่าง ๆ³⁴

ตัวอย่างสำคัญกรณีหนึ่งของทัศนคติผู้ชายคือความคิดเห็นของ*สุริยาภา* ซึ่งกล่าวว่า

ผมจะไม่พูดถึงปัญหาว่าเธอทั้งหลายควรจะออกมาทำงานนอกบ้านหรือไม่ควร... ผมจะสมมติเอาว่า แม่บ้านส่วนมากหรือทุกคนออกจากบ้านไปทำงานทุกวันก็แล้วกัน เข้าชั้นเธอก็ต้องดูแลเครื่องแต่งกายของเธอที่จะสวมใส่ไปวันนั้น ตลอดจนจัดการตัวเองให้เรียบร้อย พอดีหมดเวลา ต้องรีบ โหนรถรางเบียดรถเมล์ไปทำงาน เย็นลงก็ต้อง โหนรถเมล์ เบียดรถรางกลับบ้านอีก แล้วจะให้เธอเอาเวลาที่ไหนไปรำเรียนซักซ้อมวิธีทำกับข้าวกับปลา ปอกมะพร้าว รีด หรือร้อยพวงมาลัยให้เป็น ถึงเธอจะมีคนใจอยู่กับบ้าน ช่วยทำงานสารพัดอย่างก็เถอะ ก็มีใจว่าเธอจะไม่ต้องควบคุมดูแลอีกเมื่อไรเล่า...³⁵

อย่างไรก็ตาม พร้อม ๆ กับที่ผู้ชายคนนี้ยอมรับและเข้าใจ แต่เขาก็ยังยืนยันว่าบทบาทสำคัญของผู้หญิงนั้นย่อมควรจะเป็นบทบาทต่อครอบครัว โดยได้กล่าวต่อไปว่า

เขียนมาถึงตอนนี้ ผมก็ชักจะค้านตัวเองขึ้นมาเสียแล้วพร้อม ๆ กับคุณนั่นแหละครับ แต่อย่าเรียกว่าค้านจะดีกว่า เพราะผมยังเห็นใจเธอทั้งหลายในข้อที่ไม่มีเวลาจะมาศึกษาวิชา แม่บ้านแม่เรือนอย่างถั่วถั่วเช่นเดิม เพียงแต่จะขอเดิมว่าถึงแม้เธอจะไม่มีเวลามากถึงกับจะศึกษาอย่างถั่วถั่ว แต่ในฐานะแม่บ้าน ผมก็คิดว่าเป็นหน้าที่ของเธอที่จะสนใจเท่าที่เวลาจะอำนวย

³⁴ ก. ชลกร, "สามีกับ (งาน) บ้าน (คอลัมน์ทัศนคติชาย)," *สตรีสาร* 11: 248 (พฤศจิกายน 2501): 22, 93.

³⁵ สุริยาภา, "แม่บ้านสมัยใหม่ (คอลัมน์ทัศนคติชาย)," *สตรีสาร* 11: 241 (กรกฎาคม 2501): 31.

อะไรเล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้ ซึ่งแม่ครัวของเธออาจจะไม่รู้แม้ว่าจะทำอยู่เสมอ เธอไม่ต้องลงมือทำ แต่เธอรู้และบอกเขาได้ถูก เธอก็ยอมพ้นจากคำพิงเพยที่ว่า “ตัวเป็น นายโง่เง่า บ่าวไม่เกรง”

สรุปว่ารู้จักวิธีไว้ แม้จะไม่ได้ทำเอง สิ่งเหล่านี้ผมคิดว่าไม่ต้องใช้เวลามากมาย อะไรเลย และความจรรู้ไว้ก็เพื่อประโยชน์ของตัวเองแท้ ๆ ถึงแม้ก่อนแต่งงานคุณ จะอยู่ในโรงเรียน และมหาวิทยาลัย เรียนหนังสือตลอดมา คุณก็จะต้องมีเวลาสำหรับจะ รู้สิ่งเหล่านี้วันยังค่ำ ขอให้สนใจสักนิดหน่อยเท่านั้นเอง

ด้วยประการดังผมได้พรรณนามานี้ ผมขอสรุปว่าผู้หญิงทุกคนสามารถเป็น แม่บ้านได้โดยสมบูรณ์แบบที่เดียวแล^๖

ด้วยเหตุนี้ จึงจะเห็นได้ว่า ขณะที่ผู้ชายและสังคมโดยรวมนั้นเห็นใจและเข้าใจต่อการใช้ ผู้หญิงต้องแบกรับทั้งหน้าที่การงานและหน้าที่ต่อครอบครัว ผู้ชายและสังคมก็ยังคงยืนยันถึงการที่ ผู้หญิงควรจะดำรงสถานะเป็นแม่บ้านแม่เรือนเอาไว้ แม้จะทำไม่ได้ดีดังที่สุด บทบาทนี้ก็ไมควรที่ จะหมดหรือละเลยไป วิธีแก้ปัญหาก็ถูกนำเสนอขึ้นมานั้นคือการเริ่มก่อตัวขึ้นของลักษณะ ครอบครัวแบบสมัยใหม่ ซึ่งไม่ควรจะปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบเรื่องใดเรื่องหนึ่งไปแต่ เพียงผู้เดียว ที่สำคัญคือ ผู้ชายควรจะต้องละทิ้งฐานะการเป็นใหญ่แต่เพียงผู้เดียวภายในบ้าน และ เห็นว่างานในครัวเรือนของผู้หญิงนั้นคือความรับผิดชอบของผู้หญิงแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ผู้ชายควรที่ จะลงมาช่วยแบ่งเบาภาระงานบ้านงานเรือนของผู้หญิงด้วย ดังจะเห็นได้จากบทความชิ้นหนึ่งที่ กล่าวไว้

ข้าพเจ้าอดตื่นตันใจไม่ได้เลย ถ้าได้แลเห็นสามีของผู้หญิงคนใดเข้าครัวช่วยภรรยา กูลูกจ้อ ช่วยทำทุกสิ่งทีภรรยาทำ เพื่อให้ภรรยาที่ตนรักเหนื่อยน้อยลง แม้ว่าเขาจะทำ อะไรอะไรจะงะแก้ง้างไปบ้างก็ไม่น่ารักเพราะเขาทำด้วยเมตตาและเห็นอกเป็นคนที่เห็น แก่ตัวเป็นคนคู่ควรแก่การสรรเสริญทุกกาล...

คุณผู้ชายทั้งหลาย ถ้าท่านยังมีความคิดล้าสมัยอยู่ในข้อที่ว่า การที่สามีจะช่วย ภรรยาทำงานบ้านนั้น เป็นการเสื่อมเสียศักดิ์ศรีอย่างร้ายแรงแล้วละก็ โปรดขจัด ความคิดเก่า ๆ เช่นนั้นออกไปเสียแต่บัดนี้ โลกปัจจุบันเต็มไปด้วย ความรวดเร็ว ต้องการความช่วยเหลือมากกว่าเกียจคร้านเพราะฉะนั้นจงบำเพ็ญตนเป็นคนมี ประโยชน์ต่อครอบครัวให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ปัจจุบันนี้ผู้หญิงไม่ใช่ช่างเท้าหลัง

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า 31, 101-102.

เสียแล้ว แต่เป็นช้างเท้าหน้าเคียงข้างกับผู้ชายและผู้หญิง ไม่ใช่เป็น *ข้าช่วงใช้* เพื่อตอบสนองบุญคุณที่ท่านชายเป็นผู้หาเลี้ยงตั้งแต่ก่อนด้วย³⁷

เมื่อผู้ชายเริ่มยอมรับให้ผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้านได้แล้ว อีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้การออกไปทำงานนอกบ้านของผู้หญิงไม่ต้องพบกับแรงต้านจากสังคมมากนักก็คือ สังคมตระหนักว่าแม้ผู้หญิงจะออกไปทำงานนอกบ้าน แต่ก็ไม่ได้เป็นการแข่งขันกับผู้ชายโดยตรง นอกจากอาชีพที่เปิดให้ผู้หญิงมีโอกาสได้ทำส่วนใหญ่จะเป็นอาชีพที่สังคมเห็นว่าเป็นอาชีพที่เหมาะสมสำหรับผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย เช่น เลขานุการ แล้ว โอกาสในความก้าวหน้าของผู้หญิงก็ยิ่งต่ำกว่าผู้ชาย ผู้หญิงทำงานในช่วงเวลาดังกล่าวส่วนใหญ่จะมีตำแหน่งในระดับกลางของบริษัท

แม้การทำงานของผู้หญิงการจะไม่ได้เป็นการแข่งขันกับผู้ชายในทางตรงนัก แต่จากการที่ปริมาณของผู้หญิงที่เริ่มออกมาทำงานในภาคธุรกิจสมัยใหม่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น สิ่งหนึ่งที่บรรดาผู้หญิงเหล่านี้ต้องเผชิญอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ก็คือปัญหาในที่ทำงาน ซึ่งเกิดขึ้นจากทัศนคติของสังคม โดยเฉพาะในหมู่ผู้ชาย ซึ่งไม่คุ้นเคยกับการที่ผู้หญิงซึ่งเคยจำกัดบทบาทตัวเองอยู่ภายในบ้านเสียเป็นสำคัญ ได้ออกมามีบทบาทในอาชีพการงาน ทัศนคติของผู้ชายคนหนึ่งที่เสนอผ่านหน้า นิตยสารสตรีสาร ในปี พ.ศ. 2504 กล่าวว่า

ถ้าเป็นสมัยก่อน การที่ผู้หญิงจะ “นั่งเสียดำลิ่งทอง” ย่อมเป็นข้อควรสรรเสริญร้อยเปอร์เซ็นต์เพราะ ผู้หญิงถูกตัดโอกาสที่จะศึกษาหาความรู้ ที่จะใช้สมองตัดสินใจหรือคิดอะไรด้วยตนเอง หน้าทีของเธอคือ เชื้อฟุ้งบิดามารดา แล้วก็สามี แต่เดี๋ยวนี้ผู้หญิงมีโอกาสเรียนเท่า ๆ ผู้ชาย มีโอกาสเป็นทูตต่างประเทศ ข้าราชการชั้นพิเศษ รัฐมนตรี นายกสโมสร ในทางครอบครัวเธอก็เป็นหลักใหญ่ที่คุมระบบการเงินในบ้านเท่า ๆ กับการปกครอง

เราต้องยอมรับว่าผู้หญิงกับผู้ชายจะต้องมีเรื่องถกเถียงกันอยู่เสมอ เพราะต่างก็อดไม่ได้ที่จะแสดงฝีมือเหนือกว่ากันและกัน ทั้งนี้เป็นวิสัยตั้งแต่สร้างโลกมา... การสงครามระหว่างเพศนี้ดูจะยิ่งหนักมือขึ้นมาในปัจจุบันนี้ เพราะเหตุที่ผู้หญิงเท่าเทียมกับผู้ชายไปหมดทุกอย่าง ผู้ชายเลขชก่วน ๆ ที่อะไร ๆ ที่เคยเป็นเจ้าของสมัยประวัติศาสตร์ก็หลุดลอยไปเสียหมด เพราะฉะนั้นผู้ชายทั่ว ๆ ไปเมื่อได้พบผู้หญิงที่ฉลาดปราดเปรื่องพอ ๆ กับตนก็ชักจะหวั่น ๆ ทำท่าจะถอย แต่นั่นไม่ใช่เหตุผลสมควรเลยที่จะทำให้ผู้หญิงกลายเป็นคนไม่มีปาก ไม่มีสมองของตนเอง การคอยแต่จะ ค่ะ กับผู้ชายตลอดกาลนั้น จะเป็นสิ่งเดียวที่ทำให้ผู้ชายมีชีวิตอยู่ได้อย่างนั้นรึ? ข้าพเจ้าไม่เชื่อ

³⁷ ก. ชลกร, “สามีกับ (งาน) บ้าน (คอลัมน์ทัศนชาย),” สตรีสาร 11: 248 (พฤศจิกายน 2501): 93.

และไม่คิดว่าใคร ๆ จะเชื่อได้ คนเรานั้นจะเจ็บโตเจริญขึ้นได้ก็โดยการผ่านพบการ
แข่งขันทดลองทำทายเป็นแบบต่าง ๆ ในชีวิตและข้าพเจ้าแน่ใจว่า ผู้หญิงนั้นมีความสามารถ
ที่จะหาทางแข่งขันหรือทดลองตลอดจนทำทหาความสามารถของผู้ชายได้ด้วยวิธีที่ไม่
ก่อให้เกิดสงคราม ทั้งเย็นหรือร้อน หากด้วยวิธีที่เป็นมิตรเป็นกันเอง และสนุกสนาน
ด้วยกันทั้งสองฝ่าย”³⁸

ภายใต้บรรยากาศในที่ทำงานซึ่งผู้หญิงทำงานร่วมกับผู้ชายมากขึ้นนี้ ส่งผลให้ผู้ชาย
บางส่วนเกิดความขัดแย้งในที่ทำงานกับผู้หญิง ปรากฏบทความในนิตยสาร ซึ่งมีน้ำเสียงประชด
ประชันโดยผู้ชาย ในรูปจดหมายแสดงทัศนะชิ้นหนึ่งที่ว่า

ใครจะว่าอย่างไรก็ตาม แต่ผมว่าผู้หญิงที่ออกมาทำงานนอกบ้านในตำแหน่งที่เท่าเทียม
กับผู้ชายนั้น บางคนก็เลวรับเอานิสัยที่ไม่น่ารักเหมือนผู้ชายเอาไว้ด้วยเลย คือออกจะ
วางท่าเห็นตัวเองสำคัญเสียยิ่งกว่าใคร ๆ ไป และเกิดความพอใจที่จะแสดงอำนาจเหนือ
ใคร ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับด้วยหมด โดยไม่ดูตาม้าตาเรือเสียบ้าง ผมอยากจะว่าเธอมี “ปม
ด้อย” มากกว่า “ปมเชื่อง” เธอทำท่าใหญ่ พูดยะด้าง ก็เพราะเธอต้องการจะลบล้าง
ปิดบังความไม่เชื่อตัวเอง ที่อยู่ในกันบังหัวใจ หรือความขมขื่นและผิดหวังในชีวิต
ส่วนตัวของเธอนั่นเอง”³⁹

ขณะที่ในส่วนของผู้หญิงที่มีความสามารถโดดเด่นในการทำงานก็รู้สึกคับข้องใจกับทัศนะ
ที่แบ่งแยกชายหญิงซึ่งดำรงอยู่ในที่ทำงาน อย่างเช่นในกรณีของคุณหญิงจินดา จรุงเจริญเวช⁴⁰ ซึ่ง
ประสบความสำเร็จการทำงานหลังจากสำเร็จการศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แล้วได้ไปทำงานกับ
ธนาคารเมอร์แคนไทน์ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ เป็นระยะเวลา 3 ปีก่อนจะเดินทางกลับมา
ประกอบอาชีพพนักงานธนาคารต่อในประเทศไทย จัดได้ว่าเป็นผู้หญิงที่มีประสบการณ์และ
ความสามารถในอาชีพการงานสาขานี้อย่างโดดเด่น ไม่เพียงแต่โดดเด่นสำหรับในกรณีของผู้หญิง
เท่านั้น แต่โดดเด่นยิ่งกว่าผู้ชายทั่ว ๆ ไปจำนวนมาก คุณหญิงจินดากล่าวว่า ช่วงเวลานั้นที่เธอ
กลับมาทำงานที่เมืองไทย ต้องเผชิญกับการจับตามองตลอดเวลาว่าจะทำงานได้ดีหรือไม่ เนื่องจาก
สาเหตุที่ว่าเธอเป็นผู้หญิง และไม่แปลกเลยที่ผู้หญิงที่มีความสามารถเช่นเธอจะเริ่มตั้งคำถามต่อ

³⁸ นพ รัตนะ, “เสน่ห์อยู่ที่ไม่พูดหรือ (คอลัมน์ทัศนะชาย),” สตรีสาร 14: 311 (มิถุนายน 2504): 31, 101.

³⁹ อรรถพร, “คอลัมน์ทัศนะชาย,” สตรีสาร 15: 346 (ธันวาคม 2505): 35.

⁴⁰ สัมภาษณ์, คุณหญิงจินดา จรุงเจริญเวช, อายุ 73 ปี, 30 พฤศจิกายน 2547, ณ บ้านพัก ถนนสุขุมวิท

สังคม ถึงการให้คุณค่าแก่การทำงาน เธอว่าทุกคนควรที่จะยอมรับได้แล้วว่าผู้หญิงนั้นก็มีความสามารถได้เช่นกัน และ “เราก็ยังมีความรู้สึกที่ว่าเค้าเลือกปฏิบัติกับผู้หญิงอยู่เช่นเดิม ส่วนมากก็จะให้โอกาสต่าง ๆ แก่ผู้ชายก่อนเสมอ ทั้งในภาคเอกชนและในวงราชการก็แทบไม่ต่างกัน”

ขณะเดียวกันก็จะมีจดหมายจำนวนหนึ่งพยายามที่จะนำเสนอวิธีการแก้ปัญหาดังกล่าว ดังเช่นบทความของผู้หญิงที่ใช้นามแฝงว่า วิทิตา ซึ่งพยายามที่จะหาทางออกให้แก่ปัญหาที่เกิดจากการร่วมงานกันระหว่างผู้ชายและผู้หญิง ซึ่งจากการที่บทความนี้ได้กล่าวไว้ว่า “ถ้าหากคุณผู้ชายได้ทราบและสังวรณไว้แล้ว คงจะเป็นหนทางช่วยลดความไม่ราบรื่น ซึ่งมักเกิดขึ้นได้แทบทุกแห่งที่ผู้ชายทำงานร่วมกับผู้หญิงลงได้บ้าง”⁴¹ ได้สะท้อนให้เห็นเป็นอย่างดีว่าปัญหาดังกล่าวนี้ไม่ใช่ปัญหาเล็ก ๆ แต่น่าจะสามารถพบเห็นได้ทั่ว ๆ ไปในหลาย ๆ ที่ทำงานในช่วงเวลานี้ วิธีแก้ปัญหาที่บทความนี้เสนอมาก็คือ ผู้ชายจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจความเป็นธรรมชาติของผู้หญิงให้มากขึ้น

ในฐานะนักจิตวิทยาตัวเอง เมื่อเร็วๆ นี้ดิฉันได้รับมอบหมายจากสมาคม National Management ให้ช่วยค้นคว้าสิ่งที่แตกต่างกันทางจิตวิทยาระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ดิฉันได้ค้นพบหลักความจริงสองประการ เกี่ยวกับผู้หญิง... ความจริงสองประการที่ดิฉันคิดว่านี่ก็คือ ผู้หญิงทุกคนชอบทำงานโดยมีคนควบคุม กล่าวสั้น ๆ คือชอบมีนาย และผู้หญิงทุกคนชอบรู้สึกว่าตนเป็นที่ต้องการของใคร ๆ

โดยพื้นฐานนั้นผู้หญิง รู้สึก ในขณะที่ผู้ชาย คิด

ความรู้สึกที่ว่าตนเป็นที่ต้องการของคนอื่นนั้น คือสิ่งที่ก่อให้เกิดความตั้งอกตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

และนี่เองอีกเหมือนกันที่ทำให้ผู้หญิงบังเกิดกำลังแรงงานอย่างมากมาในอันที่จะอุทิศตัวปฏิบัติหน้าที่เพื่อสมาคม สโมสร หรือเพื่อประโยชน์ของชุมชนใหญ่ ๆ เพราะฉะนั้นถ้าจะใช้ผู้หญิงให้ได้ประโยชน์มากที่สุดแล้วละก็ คุณผู้ชายทั้งหลายจะต้องพยายามประดับประดาองค์ความรู้สักที่ว่า เธอเป็นที่ต้องการของสังคม ของใคร ๆ ตลอดจนตัวคุณผู้ชายเองนี้ใช้คงเส้นคงวาอยู่เสมอ⁴²

ที่สำคัญคือบทความนี้ได้เสนอว่าทั้งผู้ชายและผู้หญิงจำเป็นที่จะต้องยอมรับถึงบทบาทหน้าที่และความสามารถของแต่ละฝ่าย การยอมรับในประเด็นดังกล่าวนี้จะเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาในที่ทำงาน

⁴¹วิทิตา, “ผู้หญิงเรานั้นสำคัญที่ใจ (คอลัมน์ทัศนะหญิง),” สตรีสาร 10: 230 (มกราคม 2501): 30.

⁴²เรื่องเดียวกัน, หน้า 30, 96-97.

ผู้หญิงมีอำนาจ ความนึกฝันมากเท่าผู้ชาย ความนึกฝันดังกล่าวนี้เกิดขึ้นมาเมื่อมีอะไรลบลดจิตใจผู้หญิง ผู้ชายจะต้องคอยดูระยะเวลาให้นั้นให้ดี เพื่อจะได้ช่วยเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ทันท่วงที

แต่อย่างไรก็ตาม เราทุกคนทั้งหญิงชายต่างก็มีข้อบกพร่องในนิสัยด้วยกันทั้งนั้น เมื่อเราลงมือร่วมกันปฏิบัติงาน ผู้หญิงต้องการแต่ความรู้สึกมากมายเกินไปจากผู้ชาย จนเป็นเหตุให้เกิดความกดดันและความตึงเครียดไม่ใช่น้อย ข้างฝ่ายผู้ชายนั้นก็ต้องการให้ผู้หญิงมีเหตุมีผล แต่ดิฉันคิดว่าถ้าทั้งผู้หญิงและผู้ชายต่างก็รู้จักไว้วางใจในความสามารถของกันและกัน และร่วมมือร่วมใจกันแล้วก็จะสามารถร่วมงานกันได้เป็นอย่างดีที่สุดจริง ๆ⁴¹

โดยสรุปฝ่ายชายมีทัศนคติที่ค่อนข้างเข้าใจผู้หญิงที่ออกไปทำงานนอกบ้าน แต่ยังคงเรียกร้องให้ผู้หญิงรับผิดชอบงานต่างๆในบ้านอยู่แม้จะทำได้ไม่เต็มที่นักก็ตาม

ส่วนผู้หญิงทำงานที่จะออกไปทำงานนอกบ้านนั้น ส่วนใหญ่ยังเห็นความสำคัญของงานบ้านและบทบาทหน้าที่ของตนในครอบครัวอยู่ เมื่อจะออกไปทำงานนอกบ้าน หรือก่อนจะแต่งงานจึงต้องมีการต่อรองและตกลงกับสามีเป็นกรณีไป เพื่อที่จะสามารถรักษาสสมดุลระหว่างงานในบ้านและงานนอกบ้าน

การที่ผู้หญิงจะทำงานนอกบ้านต่อไปหลังจากมีครอบครัวแล้ว จะต้องผ่านการต่อรองตกลงกับสามีและครอบครัวไว้ตั้งแต่แรกเริ่ม อย่างเช่นจากตัวอย่างของหัตถยา วีรานูวัฒน์ ที่ได้เล่าประสบการณ์เมื่อเธอทำงานและมีครอบครัวไว้ว่า ได้มีการตกลงกันเป็นที่เรียบร้อยในเรื่องบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของเธอในหน้าที่แม่บ้าน ซึ่งเธอยืนยันอย่างชัดเจนในบางหน้าที่ของการเป็นแม่บ้านที่เธอไม่ชอบทำ เช่น เธอไม่ทำกับข้าวเลย และหากสิ่งใดมีเครื่องอำนวยความสะดวกหรือมีทางใดที่จะช่วยลดภาระเรื่องความรับผิดชอบในบ้านแล้วเธอก็จะใช้ทางนั้น อาทิ การซื้ออาหารสำเร็จรูป หรือการใช้เครื่องซักผ้า เป็นต้น ดังที่หัตถยาเล่าว่า

ในส่วนของครอบครัวก็โชคดีที่ สามีเข้าใจ ถ้าหากว่าเจอสามีแบบที่ไม่เข้าใจก็คงจะต้องเลิกกัน เพราะดิฉันเป็นผู้หญิงทำงาน เพราะคิดมาตั้งแต่เด็ก ๆ ว่าต้องทำงาน เราจะไม่เจอสิ่งเลวร้ายก่อนแต่งงาน ก่อนที่จะแต่งงานได้ตกลงกันกับสามีไว้แล้วว่าฉันเป็นคนแบบนี้ะ อันนี้ฉันจะไม่ทำนะ รับได้ไหม มีการตั้งกติกากันก่อน ทุกอย่างเป็นเหตุเป็นผล

⁴¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 97-98.

ถ้าต้องให้แต่งงานแล้วสามีให้ออกจากการทำงาน เธอบอกว่าจะเลือกไม่แต่งงานแต่เลือกที่จะทำงานดีกว่า เนื่องด้วยเป็นคนที่ยังวางแผนชีวิตไว้ตลอด⁴⁴

การที่ผู้หญิงส่วนหนึ่งเห็นว่าบทบาทและหน้าที่ต่อครอบครัวต่อแต่นี้ไปนั้นจำเป็นที่จะต้องมีการพูดจาต่อรองทำความเข้าใจกับสามี ยังเห็นได้จากกรณีของคุณหญิงจินดา จรุงเจริญเวชณ์ ซึ่งแม้ว่าจะยังไม่ถึงระดับที่ว่าจำเป็นต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว เธอจะตัดสินใจเลือกการทำงานมากกว่าครอบครัว แต่ก็ทำให้เห็นว่าจำเป็นต้องให้ความสำคัญในระดับเท่า ๆ กัน และทางออกที่ดีก็คือสามีจำเป็นต้องยอมรับให้ได้ถึงบทบาทที่เริ่มเปลี่ยนไปของผู้หญิง โดยเฉพาะในกรณีของเธอ โดยคุณหญิงจินดา ได้เล่าถึงตอนเธอต้องอยู่ในช่วงการทำงานและดูแลครอบครัวไปพร้อมกันว่า

มันมีปัจจัยอะไรที่เราต้องตัดสินใจ คือหนึ่ง ต้องพร้อม สามีต้องยอมรับได้นะว่าเราเรา ออก และต้องทราบว่าเราออกไปทำงานเช้า ถึงตอนเย็นเราก็กลับเข้าบ้านเหมือนกัน เพราะฉะนั้นจะมามอบว่าเราต้องมานั่งทำกับข้าวให้เค้ากิน ซึ่งบางคนเค้าก็ทำกันอยู่ แต่บางคนก็จำเป็นต้องออกไปหารายได้มาช่วยเลี้ยงครอบครัวด้วยก็ช่วยกัน แต่ถ้าใครมีสามีมีสตางค์มากมายแล้วอยากให้ภรรยาออกมาเลี้ยงลูกอย่างเคียวก็ได้ อย่างที่บอกว่ามันไม่มีทฤษฎีตายตัวว่า อะไรต้องเป็นอย่างไร อยู่กับการตัดสินใจของเราเกี่ยวกับครอบครัวด้วยบางคนลูกอาจต้องการว่าถ้ากลับมาบ้านแล้วอยากให้แม่เป็นคนสอนหนังสือ ก็แล้วแต่ ก็ต้องพิจารณาเป็นราย ๆ ไป⁴⁵

การที่ผู้หญิงสามารถออกไปทำงานนอกบ้าน โดยยังสามารถรับผิดชอบงานในบ้านได้ในระดับหนึ่ง เป็นผลมาจากการที่ผู้หญิงสามารถมีผู้ช่วยในการแบ่งเบาภาระงานในบ้านได้ คือครอบครัวเครือญาติ และผู้ช่วยงานบ้าน ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของสังคมไทย โดยเฉพาะเมื่อมีบุตรซึ่งผู้หญิงจำเป็นต้องทุ่มเทเวลาในการดูแลเลี้ยงดู แต่เมื่อต้องทำงานนอกบ้านจึงไม่สามารถทำหน้าที่นี้ได้เต็มที่ ตัวอย่างกรณีของ ศรีธนา พันธุ์พุ่ม เมื่อสมรสแล้วก็ได้ย้ายเข้าไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายสามี ทำให้เมื่อมีบุตรแล้ว จึงมีคนคอยช่วยเหลือในการเลี้ยงดูบุตร ในขณะที่เธอต้องออกไปทำงานนอกบ้าน⁴⁶ หรือในกรณีของ เบญจมาศ สติระประภากุล ที่เมื่อมีบุตรแล้ว ก็ได้จ้างผู้ช่วยงานบ้าน ซึ่ง

⁴⁴ สัมภาษณ์, หัตถยา วีรานุวัฒน์, อายุ 59 ปี, 12 พฤษภาคม 2547, ณ ธนาคารกรุงศรีอยุธยา สำนักงานใหญ่.

⁴⁵ สัมภาษณ์, คุณหญิงจินดา จรุงเจริญเวชณ์, อายุ 73 ปี, 30 พฤศจิกายน 2547, ณ บ้านพัก ถนนสุขุมวิท ซอย 4.

⁴⁶ สัมภาษณ์, ศรีธนา พันธุ์พุ่ม, อายุ 58 ปี, 11 พฤษภาคม 2547, ณ ธนาคารกรุงศรีอยุธยา สำนักงานใหญ่.

เป็นคนเก่าคนแก่เคยทำงานกับครอบครัวของตนมาก่อน จึงเป็นงานอยู่แล้วและสามารถไว้วางใจให้ช่วยเลี้ยงดูบุตรได้⁴⁷

นอกจากการมีผู้ช่วยงานบ้านแล้วในบางกรณีที่ฝ่ายชายมีความคิดค่อนข้างทันสมัยผู้หญิงทำงานจะสามารถต่อรองให้สามีเข้ามีส่วนช่วยทำงานบ้านได้บ้าง จากการที่เริ่มมีการถกเถียงกันผ่านหน้านิตยสารถึงบทบาทของผู้ชายและผู้หญิงต่อครอบครัว ทำให้ผู้ชายบางส่วนเริ่มมีทัศนคติที่เห็นว่าการช่วยภรรยาทำงานบ้านไม่ได้เป็นการเสื่อมเสียเกียรติ ดังเช่นกรณีของหัตถยา

งานบ้านเราก็อำพไปเพราะยังงั้นเราก็ต้องทำให้ตัวเองอยู่แล้ว อย่างล้างจาน หรือซักผ้า ตอนแรกเค้าก็อยู่เฉยๆ ไม่ได้ช่วยทำอะไร เพราะเค้าเป็นลูกผู้ชายไม่ต้องทำงานบ้าน และที่บ้านเค้าสอนว่าเป็นเรื่องเสียศักดิ์ศรี แต่ตอนหลังเห็นเราทำอยู่คนเดียวก็เข้ามาช่วยบ้าง⁴⁸

แม้ว่าผู้ชายจะเริ่มเข้ามาช่วยทำงานบ้านแต่ก็ไม่ได้รับผิดชอบงานบ้านอย่างเท่าเทียมกับผู้หญิง โดยผู้ชายจะช่วยงานบ้านประเภทที่ใกล้เคียงกับงานแบบผู้ชาย เช่น ล้างรถ รดน้ำต้นไม้ ส่วนฝ่ายผู้หญิงเองก็เห็นว่าผู้ชายไม่สามารถเข้าช่วยงานได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นแม้ว่า จะมีผู้ช่วยงานบ้านหรือการที่สามีช่วยงานบ้านก็ตามแต่ผู้หญิงทำงานในช่วงเวลาดังกล่าวจึงยังคงรู้สึกว่าคุณเองเป็นผู้รับผิดชอบหลักของงานภายในบ้านอยู่

การที่ผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้านและมีส่วนหารายได้จนเจือครอบครัวก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงสามารถต่อรองได้มากขึ้น ผู้หญิงส่วนหนึ่งคิดว่าการที่ตัวเองได้ออกมาทำงานนอกบ้าน ได้แสดงให้สามีหรือคนอื่น ๆ เห็นว่าตนนั้นก็มีความสามารถในการทำงาน ในการหารายได้เข้าครอบครัว สิ่งเหล่านี้จะส่งผลในการเพิ่มสถานะของตนเองในครอบครัว ดังที่จิตรา ลืออำรุงได้แสดงทัศนคติความรู้สึกรู้สึกของตนเองในช่วงเวลาที่เริ่มออกมาทำงานนอกบ้านไว้ว่า

ถ้าเผื่อว่าฝ่ายชายทำงานคนเดียวเราอาจจะไปขยับเพ็ญอยู่บ้านก็ได้ แม้ว่าจะดูแลลูกที่บ้านช่องสะอาด แต่สามีอาจจะไปมีภรรยาอื่นก็ได้ ความเคารพในการเป็นแม่บ้านมันเป็นจุดที่สำคัญที่สุดก็จริง มันดูเหมือนเป็นของธรรมดาที่ผู้หญิงจะต้องเป็นแม่บ้าน แต่ถ้าเผื่อทำงานซะหน่อยก็จะดูว่าดี จะมีความเกรงใจมากกว่า⁴⁹

⁴⁷ สัมภาษณ์, เบญจมาศ สติระประภากุล, อายุ 58 ปี, 11 ตุลาคม 2547, ณ ปาร์ควิวพลูเรสซิเดนซ์.

⁴⁸ สัมภาษณ์, หัตถยา วีรานุกิตน์, อายุ 59 ปี, 12 พฤษภาคม 2547, ณ ธนาคารกรุงศรีอยุธยา สำนักงานใหญ่.

⁴⁹ สัมภาษณ์, จิตรา ลืออำรุง, อายุ 69 ปี, 7 ธันวาคม 2547, ณ บ้านพัก ถนนสุขุมวิท ซอย 21.

และเปรียบเทียบการทำงานในรุ่นแม่กับรุ่นของตนว่าต่างกัน กล่าวคือในรุ่นคุณแม่หรือคุณยายของเธอนั้นสามีเป็นใหญ่ คุณเล่าเรื่องค่าใช้จ่าย เป็นผู้หารายได้ ในสมัยนั้นผู้หญิงได้รับการสั่งสอนมาว่า สามีเป็นใหญ่ จะต้องดูแลให้เค้านอนหลับ เป็นหน้าที่ที่จะต้องดูแลครอบครัวให้พร้อม

เพราะยุคของคุณแม่ถูกสอนว่าการมีสามีดีเป็นหน้าเป็นตาของครอบครัว สมัยก่อนนี้คุณตาคุณยายมีแม่ พ่อแม่ได้แต่งงานก็เรียกว่าลูกพี่นอก ลูกมีสามีที่ดี ถือว่าการมีสามีคือความสมบูรณ์ของลูกผู้หญิงถ้ายังไม่แต่งงานก็จะแปลก ๆ เพื่อน ๆ ก็เป็นลักษณะเดียวกัน ถึงแม้ว่าสามีจะมีตำแหน่งใหญ่โตแต่เค้าก็ไม่ได้ลาออกนะยังคงทำงานตลอด⁵¹

แต่เมื่อผ่านมาถึงรุ่นของเธอ เธอคิดว่าในเมื่อเธอก็ทำงานนอกบ้านและมีส่วนหาเงินเข้าบ้านเช่นกัน ฝ่ายชายจะมาเกี้ยวให้เธอปฏิบัติงานบ้านเพียงฝ่ายเดียวนั้น เธอคิดว่าเป็นการไม่ยุติธรรม

นอกจากนี้แล้วผู้หญิงยังได้ต่อรองเพื่อสิทธิในการทำงานในที่ทำงานด้วย ในกรณีของ จิตรา ลืออำรุง หลังจากเข้าทำงานที่บริษัทเซลล์ เมื่อ พ.ศ. 2503 จิตรา ก็ได้รับเลือกให้เป็นหนึ่งในตัวแทนจากฝ่ายผู้หญิงในคณะกรรมการบริหารหรือในการปกครองพนักงาน ซึ่งทำหน้าที่เป็นคนกลางในการแก้ไขข้อขัดแย้งต่างๆภายในบริษัท กรณีหนึ่งที่พนักงานหญิงรู้สึกว่าเป็นการไม่เป็นธรรมคือบริษัทมีกฎให้พนักงานหญิงเกษียณอายุเมื่ออายุครบ 50 ปี จิตราจึงได้เป็นหนึ่งในตัวแทนของพนักงานหญิงดำเนินการขอให้บริษัทเปลี่ยนกฎเกษียณจากอายุ 50 ปีไปเป็นอายุ 55 ปี เท่ากับการเกษียณอายุของพนักงานชาย ซึ่งในช่วงเวลาเดียวกันนี้บริษัทเซลล์ที่ประเทศฮ่องกงมีการอนุมัติให้พนักงานหญิงเกษียณอายุ ที่ อายุ 55 ปีแล้ว จากการเรียกร้องทำให้บริษัทเซลล์ยอมขยายระยะเวลาการเกษียณอายุของพนักงานหญิงมาเป็นเมื่ออายุ 55 ปีเท่ากับพนักงานชาย

กรณีการต่อรองเรียกร้องสิทธิความเสมอภาคในการทำงานนี้ ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นผลจากความเปลี่ยนแปลงทางค่านิยม และการเรียกร้องสิทธิสตรี ซึ่งได้ดำเนินมาตลอดทศวรรษ 2500 จนถึงจุดเปลี่ยนแปลงที่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งทำให้ความตระหนักถึงสิทธิของผู้หญิงมีมากขึ้น

4. ผู้หญิงทำงานในฐานะผู้บริโภคของสังคมพัฒนา

จะเห็นได้ว่าในทศวรรษ 2500 ที่ได้ทำการศึกษานี้ จากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มีการเข้ามาตั้งบริษัทของบริษัทเอกชนจำนวนมาก โดยเฉพาะในย่านการค้าที่เติบโตขึ้นอย่างย่านบางรักและสีลม ทำให้ ประทุมพร วัชรเสถียร ซึ่งเคยอาศัยอยู่ในตรอกเวทบนถนนสีลม ได้เล่าถึง

⁵¹ เรื่องเดียวกัน.

ความทรงจำของเธอต่อความเปลี่ยนแปลงในการทำงานของผู้หญิงในทศวรรษ 2500 ซึ่งแสดงให้เห็นภาพลักษณ์ของกลุ่มผู้หญิงทำงานได้อย่างดี ไว้ว่า

ที่ยังจำติดตาก็คือ หากเดินผ่านบริษัทนี้(บริษัทบอร์เนียว จากประเทศอังกฤษ)วันใดจะต้องเห็นพนักงานสตรีชาวไทยที่ทำงานที่นี่มีสิ่งน่าสนใจ คือทุกคนมีหน้าตาครบเครื่องสำอาง มีท่วงท่าเก๋ไก๋ แต่งตัวล้ำสมัย มีศัพท์สำเนียงเจรจาฟังแล้วน่าตื่นใจผิดแผกแตกต่างไปจากบรรดา “แม่บ้าน” ทั้งปวงที่เคยเห็นจำเจ จำพวกทำแต่งงานบ้าน ไม่ได้ทำงานนอกบ้านแบบนี้

คุณสาว ๆ ที่ทำงานนอกบ้านเหล่านี้ได้เงินเดือนสูง (โดยเปรียบเทียบ) มีงบประมาณซื้อเครื่องสำอางและตัดเสื้อในแบบ และมีมือต่างจากชุดธรรมดาพื้น ๆ ของแม่บ้านทั้งปวง

นี่คือ “ออฟฟิศเกิร์ล” พันธุ์แท้ยุคแรก ๆ ของกรุงเทพฯ

คงไม่ผิดตำแหน่งของสุภาพสตรีเหล่านี้ ไม่น่าจะถึงขั้นผู้บริหารระดับสูง โดยมากคงจะเป็นพนักงานรับโทรศัพท์ เจ้าหน้าที่บัญชีและการเงิน ตำแหน่งที่ต้องรับผิดชอบและมีหน้ามีตาหน่อยคงจะเป็นตำแหน่งเลขานุการของนายห้างใหญ่หรือผู้จัดการแผนกต่าง ๆ

ซึ่งหมายความว่า หากใครขึ้นถึงตำแหน่งนี้ได้ เป็นเครื่องรับประกันว่าคุณเธอทั้งหลายจะต้องพูด เขียนภาษาอังกฤษได้ถูกต้องคล่องแคล่ว จดชวเลขได้ พิมพ์ดีดได้ รวดเร็วทั้ง ๆ ที่เป็นเครื่องธรรมดา มิใช่เครื่องไฟฟ้า⁵¹

ดังที่ได้กล่าวในข้างต้น จะเห็นได้ว่า*การแต่งกาย* เป็นเครื่องชี้วัดสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างภาพลักษณ์ของกลุ่มผู้หญิงทำงาน

จากการที่บริษัทห้างร้านเหล่านี้เป็นองค์กรสมัยใหม่ ลักษณะของตัวอาคารสถานที่ในการทำงานซึ่งส่วนใหญ่มีความทันสมัยและสะดวกสบาย และมีเครื่องปรับอากาศ ย่อมส่งผลต่อการแต่งกายมาทำงานของพนักงาน หลาย ๆ องค์กรมีเครื่องแบบพนักงานซึ่งเครื่องแบบเหล่านี้ก็ถูกออกแบบให้มีลักษณะที่สอดคล้องกับภาพลักษณ์ขององค์กรนั้น ๆ ภาพลักษณ์ความสวยงามของผู้หญิงที่ทำงานเอกชนจะยิ่งโดดเด่นขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับผู้หญิงที่ทำงานราชการ ซึ่งการแต่งกายหรือเครื่องแบบ “ไม่เป็นที่สะดุดตา”⁵² หรือดังที่วราภรณ์ พิพัฒน์ภูมิพร ได้กล่าวไว้ว่า

⁵¹ ประทุมพร วัชรเสถียร, พระอาทิตย์ขึ้น ที่ถนนสีลม (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2547), หน้า 54 - 55.

⁵² สัมภาษณ์, ปราศรัย รัชไชยบุญ, อายุ 74 ปี, สัมภาษณ์ครั้งที่ 2: 24 กันยายน 2545, บ้านพัก ถนนเพชรบุรี ซอย 5.

แต่ว่าชีวิตของคนที่ทำงานราชการจะไม่ค่อยฟูฟ่า จะเรียบ ๆ ไปเรื่อย ๆ แต่งเนื้อแต่งตัวก็จะเรียบ ๆ เค้าก็จะเรื่อย ๆ ของเค้า ของเราก็จะมีสีสันจะหือหวากว่า เพราะลักษณะพวกทำงานเอกชนเนี่ย ก็จะว่องไวกว่า จะใช้คำว่ากล้ากว่า ไม่หึงมึน ๆ ไม่เรียบ ๆ มันเป็นไปโดยอัตโนมัติ⁵³

การทำงานในภาคเอกชนของผู้หญิงทำงานในสมัยนั้น บางองค์กรก็จะมีเครื่องแบบพนักงาน แต่อย่างไรก็ดี องค์กรเหล่านี้ก็มักจะมึนวันทีอนุญาตให้พนักงานไม่ต้องแต่งเครื่องแบบ กึ่งกาณูจน์ อุดมบุญญาภาพเล่าว่า

ธนาคารมีแบบฟอร์มให้พนักงานได้แต่งสัปดาห์ละสองวันคือวันอังคารและวันพฤหัสบดี ส่วนวันอื่น ๆ ก็ตามสบายแต่เนื่องจากการทำงานธนาคารต้องการความน่าเชื่อถือ การแต่งกายจะต้องดูสุภาพ แต่ก็ต้องไม่เชย ดูกระฉับกระเฉง⁵⁴

เมื่อการแต่งกายมีความสำคัญกับภาพลักษณ์ของการเป็นผู้หญิงทำงานเช่นนี้ การซื้อหาเสื้อผ้าเครื่องประดับของพวกเธอจึงเป็นสิ่งสำคัญไม่น้อย

ดังที่ได้บรรยายแล้วถึงการทำงานนอกบ้านของผู้หญิงซึ่งทำให้เธอมีรายได้ส่วนหนึ่งเป็นของตัวเอง ทำให้ใช้การจับจ่ายใช้สอยสินค้าเหล่านี้เป็นเรื่องที่เป็นไปได้จากหนังสือของประทุมพร วัชรเสถียร ซึ่งเป็นคนร่วมสมัยได้เขียนเล่าถึงผู้หญิงทำงาน ดังนี้

เงินเดือนของสุภาพสตรีเหล่านี้เมื่อ 50 ปีที่แล้ว จำได้ว่าเคยได้ยินผู้ใหญ่ พูดผ่านหูให้ได้ยินว่าหากเกิน 1,000 บาท ก็นับว่าเยี่ยมยอดแล้ว ใครได้ถึง 1,500 หรือ 2,000 บาท หมายความว่ามึนสิทธิ์ตัดชุดสวยและตัดรองเท้าร้าน คุณชิน (เชียงใหม่บางรัก) ได้ถึงเดือนละชุดและเดือนละคู่ทีเดียวเชียว⁵⁵

ส่วนคุณปราศรัย รัชไชยบุญ ซึ่งเป็นผู้หญิงที่ทำงานภาคเอกชนในช่วงเวลาดังกล่าวแสดงทัศนคติว่า

⁵³ สัมภาษณ์, วราภรณ์ พิพัฒน์ภูมิพร, อายุ 57 ปี, 10 กันยายน 2547, ณ บริษัทศิวเทตติง จำกัด.

⁵⁴ ตัวอย่างเช่น สัมภาษณ์, กิ่งกาณูจน์ อุดมบุญญาภาพ, อายุ 57 ปี, สัมภาษณ์ครั้งที่ 1: 24 กรกฎาคม 2546, ณ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

⁵⁵ ประทุมพร วัชรเสถียร, พระอาทิตย์ขึ้น ที่ถนนสีลม (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2547), หน้า 54 - 55.

สำหรับผู้หญิงการออกมาอยู่บ้านเท่ากับผู้หญิงคนนั้นเสียสละมากเกินไป ถ้าทำงานควรตัดเทียมนิฐานะหารายได้เข้าครอบครัวหนึ่งอย่าง และการที่เรามีการตัดสินใจที่มั่นคงไม่ถ่างหลังมันก็เป็นประโยชน์กับตัวเราเองและครอบครัวอีกอย่างหนึ่ง ถ้าจะต้องแบมือขอตลอดเวลาก็คงไม่รอด ประกอบกับถ้าต้องขออนุญาตว่าเดือนนี้จะซื้อเสื้อหรือเดือนนี้จะซื้ออะไรก็ไม่รอด เพราะฉะนั้นต้องหาให้ได้เพื่อจะได้ไม่ต้องขอ...⁵⁶

การซื้อเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายในสมัยนั้น ยังไม่นิยมการซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูป แต่จะเป็นการสั่งตัดตามร้านตัดเสื้อต่าง ๆ กระบวนการในการได้มาซึ่งเสื้อผ้าสักชุดหนึ่งจึงจะเริ่มจากการซื้อผ้า การเลือกแบบ และส่งให้ร้านตัดเสื้อ ในกรณีของปราศรัย รัชไชยบุญ เธอมักเริ่มจากซื้อผ้าจากแหล่งต่าง ๆ เช่น ร้าน “การาจิ” ที่พาหุรัด ซึ่งขายผ้าลูกไม้ซึ่งนำเข้าจากฝรั่งเศสและสวิสเซอร์แลนด์ และนำผ้าไปให้ตามบ้านเช่าซึ่งรับตัดผ้าซึ่งเป็นเจ้าประจำ ส่วนสินค้าอื่น ๆ เช่น กระเป๋าถือ เครื่องประดับ จะไปซื้อที่ห้างฝรั่ง และแขก ในย่านบารัก ซึ่งเป็นของนำเข้าจากต่างประเทศ

ส่วน ศรีธนา พันธุ์ฟุ้ง กล่าวถึงการซื้อเสื้อผ้าของเธอว่า

แถวราชประสงค์มีร้านขายผ้าเยอะเลย มีทั้งที่ประตูน้ำ พาหุรัด ซื้อผ้าแล้วไปตัดกับร้านประจำของแต่ละคน ถึงจะมีเสื้อผ้าสำเร็จรูปก็ไม่ค่อยสวย ตอนเย็น ๆ พวกสาว ๆ ที่ทำงานธนาคารก็จะพากันมาซื้อผ้าแถวราชประสงค์ แบบเสื้อที่จะตัดก็จะมีแคตตาล็อกจากต่างประเทศ ก็ทันสมัยแล้ว ส่วนเรื่องรองเท้าสมัยนั้นก็ไปตัดตามร้านรองเท้าแถว ๆ ท่าพระจันทร์ ร้านแถว ๆ บางรัก ชื่อคุณชิน หรือแถว ๆ สุรวงศ์⁵⁷

แหล่งที่มาของแบบเสื้อผ้า นอกจากจะมาจากที่ร้านตัดเสื้อจัดหาไว้ให้แล้ว ตามนิบยสารผู้หญิงในสมัยนั้นก็มีการลงแบบเสื้อสำหรับใช้สวมใส่ไปทำงานด้วย

อย่างไรก็ดีในขณะที่สังคมเริ่มยอมรับกับการที่ผู้หญิงออกมาทำงานนอกบ้านมากขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ จากความเปลี่ยนแปลงที่ผู้หญิงสามารถทำงานสร้างรายได้ส่วนตัว และนำเงินส่วนหนึ่งที่ได้จากการทำงานไปใช้ในการจับจ่ายใช้สอยซื้อหาสินค้าตามสมัยนิยม จะพบว่าในช่วงเวลานี้ ได้เริ่มมีการแสดงความคิดเห็นที่สะท้อนทัศนคติของผู้ชายและคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมต่อพฤติกรรมดังกล่าว

⁵⁶ สัมภาษณ์, ปราศรัย รัชไชยบุญ, อายุ 74 ปี, สัมภาษณ์ครั้งที่ 2: 24 กันยายน 2545, บ้านพัก ถนนเพชรบุรี ซอย 5.

⁵⁷ สัมภาษณ์, ศรีธนา พันธุ์ฟุ้ง, อายุ 58 ปี, 11 พฤษภาคม 2547, ณ ธนาคารกรุงศรีอยุธยาสำนักงานใหญ่.

ตัวอย่างเช่น คุณหญิงฉวี สิริวรสาร เล่าถึง วิถีชีวิตของ ม.ร.ว. ธรรมณี บุตรี ว่า “เป็นคนชอบเตร่สนุกสนาน มีเพื่อนฝูงทั้งชายและหญิง ออกสังคมไปงานเลี้ยงและอย่างไม่เว้นแต่ละงาน” จนเพื่อนชายซึ่งคบหากันอยู่ขณะนั้น “...ออกคำสั่งไม่ให้สูบบุหรี่ ไม่ให้ทาตา ไม่ให้เขียนคิ้ว ไม่ให้แต่งหน้ามากเกินไป”⁵⁸

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นทัศนะของผู้ชายใช้นามแฝงว่า *สุริยาภา* ซึ่งปรากฏผ่านทางหน้านิตยสารว่า

แต่ด้วยผมเห็นใจเธอทุกคนจริง ๆ นะครับ โดยเฉพาะเธอ ๆ ที่ต้องออกไปช่วยทำงานนอกบ้าน เพื่อช่วยสถานะทางการเงินในบ้านไม่ให้หนักอกพ่อเจ้าประคุณแต่เพียงคนเดียว แม้ว่ารายได้ตอบแทนที่เธอได้รับนั้นจะไม่ได้มาเจือจานอะไรนอกเหนือไปจากการเสริมสวยตั้งแต่ศีรษะจรดเท้าของตัวเองเท่านั้นก็ตาม”

ผู้หญิงทำงานในช่วงเวลาดังกล่าว ผู้หญิงทำงานจึงเป็นผู้บริโภคสำคัญในยุคพัฒนาการแต่งกาย และบุคลิกของผู้หญิงทำงาน โดยเฉพาะในย่านธุรกิจสำคัญของช่วงเวลานี้ จะมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นจากผู้หญิงทั่วไป ผู้หญิงทำงานจึงเป็นสีสันและสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของย่านธุรกิจสมัยใหม่ในช่วง พ.ศ. 2500-2516

กล่าวโดยสรุปจากการที่ผู้หญิงทำงานมีทัศนะว่าชีวิตของพวกเธอควรจะต้องทำงานมากกว่าจะอยู่บ้านเป็นแม่บ้านเลี้ยงดูบุตรแล้ว เมื่อได้ทำงานจริงก็ยิ่งส่งผลให้ผู้หญิงเหล่านี้มีทัศนคติที่เห็นว่าการเป็นสิ่งสำคัญของชีวิตและทำให้ชีวิตมีคุณค่า นอกจากนี้แล้วยังเห็นว่าการทำให้พวกเธอได้เปิดโลก มองไปรู้จักโลกนอกบ้าน และได้เรียนรู้ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทำให้ “ก้าวทันโลก” การทำงานของผู้หญิงในที่ทำงาน การที่ผู้หญิงออกทำงานนอกบ้านจำนวนมากขึ้นนี้ สังคมเริ่มตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลง ส่วนหนึ่งมีทัศนะเข้าใจและแสดงความเห็นอกเห็นใจผู้หญิงที่ต้องรับภาระทั้งนอกบ้านและในบ้าน อีกส่วนหนึ่งนั้นแม้ว่าการที่ผู้หญิงเข้าไปทำนั้นจะไม่ได้เป็นการไปแย่งตำแหน่งงานจากผู้ชายโดยตรง แต่ก็เริ่มมีการแสดงความเห็นในเชิงเสียดสีถึงความขัดแย้งระหว่างหญิง-ชายในที่ทำงาน

วิถีชีวิตของผู้หญิงทำงานมีความเปลี่ยนแปลงแตกต่างผู้หญิงรุ่นก่อน โดยเฉพาะเป็นผลมาจากการทำงานในภาคธุรกิจสมัยใหม่ซึ่งส่งผลให้ผู้หญิงทำงานมีความสำนึกว่าตนเองมีความสามารถในการทำงานอย่างคล่องแคล่ว และมีความกระฉับกระเฉงในการประกอบกิจกรรมต่างๆ การออกไปทำงานนอกบ้านทำให้ผู้หญิงทำงานมีกิจกรรมนอกบ้านมากขึ้น

⁵⁸ นรุศม์ (ผู้เรียบเรียง), *ชีวิตเหมือนฝัน: คุณหญิงฉวี สิริวรสาร เล่ม 2* (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2544), หน้า 46 – 49.

⁵⁹ สุริยาภา, “แม่บ้านสมัยใหม่ (คอลัมน์ทัศนะชาย),” *สตรีสาร* 11: 241 (กรกฎาคม 2501): 31.

ประกอบกับการทำงานนอกบ้านทำให้มีรายได้ส่วนหนึ่งเป็นของตนเอง ส่งผลให้ผู้หญิงทำงานสามารถบริโภคสินค้าประเภทเสื้อผ้าเครื่องประดับ และกิจกรรมนันทนาการนอกบ้านต่างๆ ได้ อย่างเป็นอิสระมากขึ้น วิธีชีวิตสมัยใหม่ของผู้หญิงทำงานเหล่านี้ตกเป็นเป้าหมายดีของสังคมไม่น้อย ทั้งในแง่ที่ว่าเป็นการปฏิบัติตน ไม่เรียบร้อยตามคุณสมบัตินิยามสตรีและเป็นการสิ้นเปลืองฟุ่มเฟือย

ผลกระทบจากการทำงานที่เด่นชัดที่สุดน่าจะเป็นผลกระทบต่อบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในครอบครัว ความเปลี่ยนแปลงสำคัญของผู้หญิงทำงานกลุ่มนี้แตกต่างจากการทำงานของหญิงที่ผ่านมาก็คือ การมีแนวโน้มที่ผู้หญิงจะยังคงทำงานต่อไปหลังจากแต่งงานมีครอบครัวเป็นของตนเองแล้ว ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากผู้หญิงทำงานมีทัศนคติเห็นความสำคัญของงาน และคิดว่าสามารถทำงานนอกบ้านไปพร้อมกับดูแลครอบครัวได้ สาเหตุของการออกไปทำงานนอกบ้านของผู้หญิงมีตั้งแต่เพราะความจำเป็นทางเศรษฐกิจ เพราะอาจใช้ความรู้ที่ร่ำเรียนมาให้เป็นประโยชน์ หรือแม้ผู้หญิงทำงานบางส่วนที่ทำการศึกษารู้สึกว่าตนชอบทำงานนอกบ้านมากกว่าในบ้าน แต่อย่างไรก็ดีผู้หญิงทำงานทั้งหมดที่ทำการศึกษา ไม่มีใครปฏิเสธความสำคัญของหน้าที่ของผู้หญิงในครอบครัวเลย ความแตกต่างคือทัศนคติที่เกิดขึ้นว่า ผู้หญิงสามารถเปลี่ยนรูปแบบในการดูแลครอบครัวใหม่ เช่นการนำเงินที่ตนได้จากการทำงาน มาจ้างคนรับใช้ และซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกต่างเพื่อลดภาระในการดูแลและงานบ้าน รวมไปถึงการเรียกร้องให้ผู้ชายมีส่วนช่วยบ้างเบาภาระงานบ้านบ้างตามสมควร